

WWW.UNILIB.BE

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ
СТАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ,
БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ
15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕПЛАТА СЕ ШАЉЕ Управи државне штампарије,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XXI СВЕСКА У БЕОГРАДУ 15. НОВЕМБРА 1883. ГОДИНА IV

Постављења наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

Постављени су:

у БЕОГРАДСКОЈ ГИМНАЗИЈИ:

- г. *Коста Петровић*, за предавача, 28. Октобра о. г.
- г. *Милован Маринковић*, професор I ниже гимназије београдске, за хонорарног предавача, 5. Новембра о. г.
- г. *Момчило Иванић*, супленат београдске реалке, за хонорарног предавача, 5. Новембра о. г.

у КРАГУЈЕВАЧКОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г-ђца *Косара Солдатовићева*, која је свршила Вишу женску школу, за учитељицу девојчица II и III разреда 26. Октобра о. г.

у ВРАЊСКОЈ НИЖОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г. *Сретен Н. Борђевић*, за предавача, 7. Октобра ове године.

у РЕАЛЦИ БЕОГРАДСКОЈ:

г. *Милош Девић*, за привременог учитеља калуповања, 1. Новембра о. г.

Постављења управитеља основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

Постављени су:

- г. *Иван Батавелић*, учитељ I и II разреда школе аранђеловачке, за управитеља школа аранђеловачких, 21. Октобра о. г.
- г. *Крста Јовановић*, учитељ III и IV разр. школе куршумлијске, за управитеља школе у Куршумлији, 27. Октобра о. г.
- г. *Петар Сирић*, учитељ IV разреда школе власотиначке, за управитеља школе у Власотинцима, 27. Октобра о. г.
- г. *Аранђел Дмитровић*, учитељ III и IV разреда школе ражањске, за управитеља школе у Ражњу, 27. Октобра о. г.
- г. *Владислав Поповић*, учитељ III и IV разреда школе обреновачке, за управитеља школе у Обреновцу, 27. Октобра о. г.
- г. *Михаило Ризнић*, учитељ III и IV разр. школе лаповске, за управитеља школе у Лапову, 27. Октобра ове године.

- г. *Светозар Филиповић*, учитељ III и IV разреда школе доњомилановачке, за управитеља школе у Д. Милановцу, 27. Октобра о. г.
- г. *Паун Димитријевић*, учитељ сва четири разреда школе радујевачке, за управитеља школе у Радујевцу, 27. Октобра о. г.
- г. *Љубомир Јовановић*, учитељ сва четири разреда школе штубичке, за управитеља школе у Штубику, 27. Октобра о. г.
- г. *Никола Поповић*, учитељ II, III и IV разреда школе текијске, за управитеља школе у Текији, 27. Октобра о. г.
- г. *Павле Савић*, учитељ сва четири разреда школе кобишничке, за управитеља школе у Кобишници, 27. Октобра о. г.
- г. *Сима Михаиловић*, учитељ сва четири разреда школе брзопаланачке, за управитеља школе у Брзој Паланци, 27. Октобра о. г.
- г. *Риста Василић*, учитељ II, III и IV разреда школе јабуковачке, за управитеља школе у Јабуковцу, 27. Октобра о. г.

г. *Сибин Ђорџић*, учитељ III и IV разреда школе трстеничке, за управитеља школе у Трстенику, 27. Октобра о. г.

г. *Аврам Стамаговић*, учитељ сва четири разреда школе жагубичке, за управитеља школе у Жагубици, 27. Октобра о. г.

г. *Илија Гојковић*, учитељ III и IV разр. школе великоселске, за управитеља школе у Вел. Селу, 27. Октобра о. г.

г. *Павле Јовановић*, учитељ II, III и IV разреда школе голубачке, за управитеља школе у Голуцу, 27. Октобра о. г.

г. *Сретен Арсенијевић*, учитељ II, III и IV раз-

реда школе сараорачке, за управитеља школе у Сараорцима 27. Октобра о. г.

г. *Јован Лазаревић*, учитељ III и IV разреда школе селевачке, за управитеља школе у Селевцу, 27. Октобра о. г.

г. *Сава Буровић* учитељ I разреда школе мачкатске, за управитеља школе у Мачкату 27. Октобра ове године.

г. *Јанко Протић*, учитељ I разреда школе гучке за управитеља школе у Гучи, 27. Октобра о. г.

г. *Милутин Радоњић*, учитељ III и IV разреда школе рашке, за управитеља школе на Рашкој, 27. Октобра о. г.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у АЛЕКСИНАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Радоје Петровић*, богослов, за учитеља школе у Брачину, 19. Октобра о. г.

у БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ:

г. *Живко Поповић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе у Барајеву, 19. Октобра о. г.

у ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ:

г. *Лазар Поповић*, богослов, за привременог учитеља школе у Славковици, 1. Новембра о. г.

у КЊАЖЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Драгољуб Новаковић*, ђак гимназије, за заступника учитеља школе у св. Аранђелу, 4. Новембра о. г.

у КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Алекса Радојевић*, за учитеља школе копљарске, 19. Октобра о. г.

у КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ:

г. *Коста Гераговић*, ђак гимназије, за заступника учитеља школе у Прахову, 1. Новембра о. г.

у НИШКОМ ОКРУГУ:

г-ђца *Милица Петровићева*, за привремену учитељицу I и II разреда женске школе у Власотинцима, 22. Октобра о. г.

г. *Милорад Петровић*, практиканат начелства окр. алексиначког, за заступника учитеља школе у Сићеву, 19. Октобра о. г.

г. *Радосав Војиновић*, ђак трговачке школе, за заступника учитеља школе у Разгојни, 1. Новембра о. г.

у ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Јован Буљегић*, практиканат, за привременог учитеља школе у Затоњу, 24. Октобра о. г.

г-ђца *Цаја Лазаревића*, која је свршила Вишу женску школу, за учитељку сва четири разреда женске школе у Голуцу, 2. Новембра о. г.

у РУДНИЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Живко Радиковић*, за учитеља I разреда школе шутачке, 24. Октобра о. г.

у СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ:

г. *Димитрије М. Димитријевић*, који је свршио учитељску школу, за учитеља школе у Марковцу, 22. Октобра о. г.

г. *Војислав Стојковић*, бивши практиканат, за привременог учитеља школе дубонске, 19. Октобра о. г.

у УЖИЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Јовко Стојишић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе у Доброселици, 19. Октобра ове године.

у ШАБАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Петар Петровић*, богослов, за заступника учитеља школе у Каменици, 1. Новембра о. г.

II Премештени су:

у ВАРОШИ БЕОГРАДУ:

г-ђа *Милева Никетићка*, учитељка II разреда женске школе палилудске, у I разред мушке школе на Сави, 1. Новембра о. г., по молби.

г-ђа *Софија Аранђеловићка*, учитељка I разреда мушке школе на Сави, у I и II разред женске школе на Западном Врачару, 1. Новембра о. г., по молби.

г-ђца *Ангелина Адамовићева*, учитељка I и II разреда женске школе на Западном Врачару, у II разред женске школе палилудске, 1. Новембра, о. г., по молби.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У АЛЕКСИНАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Велислав Милојковић*, учитељ III разреда школе Ћупријске, у Витошевац, 27. Октобра о. г., за казну.

У БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ:

г-ђа *Живана Бујдићка*, учитељка I разреда мушке школе у Великом Селу, округа пожаревачког, у сва четири разреда женске школе грочанске, 17. Октобра о. г., по молби.

У КЊАЖЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Димитрије Шумкарац*, учитељ I разреда школе књажевачке, у IV разред исте школе, 2. Новембра о. г.

г-ђца *Милева Брајковићева*, учитељка школе у Раковој Бари, округа пожаревачког, у I разред мушке школе књажевачке, 2. Новембра о. г., по молби.

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ:

г. *Мирко Петровић*, учитељ школе кобишничке, у IV разред школе неготинске, 18. Октобра о. г., по молби.

г. *Павле Савић*, учитељ школе праховске, у Кобишници, 19. Октобра о. г., по потреби.

У КРУШЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Глигорије Белоавлић*, учитељ школе сићевачке, округа нишког, у II разред школе трстеничке, 19. Октобра о. г., по молби.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђа *Лепосава Павловићка*, учитељка женске школе голубачке, у I разред мушке школе у Великом Селу, 24. Октобра о. г., по молби.

У НИШКОМ ОКРУГУ:

г. *Милан Новичић*, учитељ IV разреда школе књажевачке, у III одељење IV разреда школе нишке, 2. Новембра о. г., по молби.

У РУДНИЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Дионисије Ковачевић*, учитељ школе мајданске, у Заграђу, 2. Новембра о. г., по молби.

г. *Коста Недић*, учитељ школе заграђске, у Мајдан, 2. Новембра о. г., по молби.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ:

г-ђца *Милева Тодоровићева*, учитељка II разреда мушке школе трстеничке, округа крушевачког, у I разред школе сараорачке, 19. Октобра о. г., по молби.

г. *Сретен Арсенијевић*, учитељ сва четири разреда школе сараорачке, у II, III и IV разред исте школе, 19. Октобра о. г.

г. *Михаило Поповић*, учитељ школе барајевске, округа београдског, у III разред школе азањске, 19. Октобра о. г., по молби.

У ТОПЛИЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Коста Петровић*, учитељ III разреда школе прокупачке, у IV разред исте школе, 15. Октобра о. г., по молби.

г. *Михаило Јовановић*, учитељ IV разреда школе прокупачке у III разред исте школе, 15. Октобра о. г., по молби.

У ЋУПРИЈСКОМ ОКРУГУ:

г. *Михаило Миленковић*, учитељ школе витошевачке, округа алексиначког, у III разред школе нараћинске, 19. Октобра о. г., по молби.

г. *Светозар Јаношевић*, учитељ школе разгојинске, округа нишког, у III разред школе Ћупријске, 2. Новембра о. г., по молби.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ:

г-ђца *Цвета Калајићева*, на расположењу учитељка школе раковобарске, округа пожаревачког, у III разред женске школе ужичке, 19. Октобра о. г., по потреби.

г. *Василије Љубичић*, учитељ школе доброселичке, у II одељење II разреда школе ужичке, 19. Октобра о. г., по молби.

г-ђа *Лепосава Стојковићка*, учитељка III и IV разреда женске школе ужичке, у IV разред исте школе, 19. Октобра о. г.

г. *Урош Благојевић*, учитељ II разреда школе ужичке, у II одељење истог разреда, 19. Октобра о. г.

III Разрешени су:

У БРАЊСКОМ ОКРУГУ:

г. *Ђорђе Бацовић*, учитељ школе у Власници, 27. Октобра о. г., јер је изјавио да не може ићи на дужност.

У КЊАЖЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Милутин Петровић*, учитељ школе у Св. Аранђелу, 18. Октобра о. г., јер није отишао на дужност.

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ:

г. *Петар Бурић*, заступник учитеља школе у Речкој, 20. Октобра о. г.

г-ђица *Персида Здравковићева*, учитељка I и II разреда женске школе кладовске, 7. Новембра о. г., по молби.

У ПОДРИНСКОМ ОКРУГУ:

г. *Љубомир Поповић*, учитељ школе у Бадањи, 9. Новембра о. г., по молби.

У СМЕДЕРЕВСКОМ ОКРУГУ:

г. *Таса Костић*, заступник учитеља школе у Марковцу 21. Октобра о. г.

У М Р Л И

Панта Војиновић, учитељ школе каменичке, округа шабачког, преминуо је 9. Октобра о. г.

Павле Шуваковић, учитељ II разреда доње школе у Смедереву, преминуо је 2. Новембра о. г.

РАСПИС

МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима начелствима и управи вароши Београда и Мајдан-Пека

Чланом 42. закона о основним школама дозвољено је да деца која се приватно уче по програму јавних основних школа могу полагасти испите у јавним основним школама.

До сад није ништа наређено о држању тих испита, нити ко ће их руководити; с тога сам нашао за потребно наредити ово што иде:

1. У местима где има управитеља основних школа, родитељи ће њима доводити децу спреmlену за приватно полагање испита; у местима пак где нема управитеља основних школа, обраћаће се ради тога непосредно одбору школском.

2. Приватне ученике испитиваће увек *разредни учитељи*, где има више њих, и то један из разреда из кога се испит полаже и један из разреда за који се испит полаже. Ако је управитељ разредни учитељ, испитиваће он. Ако је разредни учитељ болестан или није у месту, испитиваће онај учитељ кога управитељ одреди. О томе ће се најпре утврдити распоред. У сваком случају управитељ ће бити присутан сваком испиту.

Онде где је само један учитељ, а нема близу друге школе, из које би се могао још један учитељ добавити, испит ће свршити месни учитељ. У оним приликама где је учитељ сам спремао приватне испитанике, свагда ће испит чинити други учитељ са стране, а не онај који их је за испит спремао.

3. Поменутим чланом одређена је и такса за приватни испит, и то по три динара за сваког испитаника на корист касе школске, а опет по три динара оним учитељима који испит изврше. Та се такса полаже напред школском одбору, а он је дужан за то бесплатно издати сваком родитељу упутницу, да је

такса наплаћена. Упутница се показује управитељу (односно: учитељу), кад се дете доведе на испит.

4. По свршеном испиту испитна комисија саставља протокол о држаном испиту, у који се, поред имена и осталог, бележи и из ког је разреда испитаник полагао испит, с каквим га је успехом положио и је ли способан за прелазак у старији разред или не. По том протоколу има се, на захтевање родитеља, издати испитаном ученику уверење о свршеном испиту и за то уверење наплаћује се прописна такса. Ако родитељ не тражи уверење, саставља се по протоколу извештај који се доставља учитељу старијег разреда, у који испитаник има право да пређе.

5. Чланом 42. наређено је такође да ни један приватни ученик не може положити у једној години испит из два или више разреда. Ако би било и таквих случајева, особито код одрасле деце, о томе се мора претходно тражити одобрење од министра просвете и црквених послова. Управитељи основних школа и школски одбори дужни су настојавати да се закон и закони прописи у овом погледу тачно врше.

По један лист овог расписа доставиће се свакој школи и одбору школском ради чувања у архиви и ради вршења.

Овом наредбом замењује се распис министра просвете и црквених послова од 25. Августа 1881. год. ПБр. 5637.

ПБр. 11 665.

31. Октобра 1883. год.

Београд.

Заступник

МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
МИНИСТАР ПРАВЕ,

Ђ. Р. ЛАНТЕЛИЋ, с. р.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХСIV

19. Октобра 1883. у Београду.

Били су: потпредседник Ј. Пецић; референт за основну наставу Ст. Д. Поповић; редовни чланови: Љуб. Клерић, архимандрит Н. Дучић, ванредни чланови: Љуб. Ковачевић, Јов. Борђевић, протосињел Никанор, Драгутин Плајел, Бор. Тодоровић, П. Никетић и Дим. Јовановић.

Записник води секретар мин. Жив. П. Симић.

I

Прочитан је записник 193. састанка. Примљен је и потписан.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 13. Октобра ПБр. 10 800, којим спроводи Главноме Просветном Савету сведоџбу г. Илије Берића, који је свршио философски факултет на нашој Вел. школи, с питањем: да ли он има законску квалификацију за предавача у средњим школама.

Пошто је Савет наишао на једну слабу оцену у сведоџби г. Берића, одлучио је:

Да г.г. Љуб. Ковачевић и Драг. Плајел проуче ту ствар и Савету поднесу мишљење са разлозима о томе да ли ће и колико та слаба оцена утицати на квалификацију г. Берића.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 12. Октобра ПБр. 10 696, којим спроводи Главноме Просветном Савету на оцену сведоџбу г. Сретена Н. Борђевића, који је свршио философски факултет на нашој Вел. школи, с питањем да ли г. Борђевић има по закону квалификацију за предавача средњих школа. Савет је прегледао сведоџбу г. Борђевића и наишао је:

Да г. Борђевић има врло добру квалификацију за предавача историјско-филолошких предмета.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 13. Октобра ПБр. 10 011, којим доставља Главноме Просветном Савету на преглед и оцену сведоџбе г. Анте Болтека, с питањем да ли он има квалификацију за учитеља стенографије у нашим средњим школама. Савет је одлучио:

Да г. др. В. Бакић, прегледа сведоџбе г. Болтека и о њима поднесе Савету свој извештај.

V

Ст. Д. Поповић прочитао је реферате г.г. Панте Срећковића и Јов. Борђевића о томе да ли се Исто-

рија Општа од Иловајског и Историја Општа од Зечевића могу за школску потребу прештампати онакве какве су.

Ти реферати гласе:

„Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет ставио ми је питање, о „Историји Света“ Иловајског и о „Историји Света“ г. Зечевића, овако: „могу ли се те књиге такве какве су прештампавати о државном трошку, а за школску потребу, или би их у чему мењати тробало?“

До сада несам могао одговорити због немања слободног времена и што сам очекивао да видим, шта се и колико се из Историје Света мора учити у средњим заводима. Како пак Просветни Савет тражи од мене, да о истим књигама дадем моје мњење према постављеном питању, част ми је одговорити на тај захтев следеће.

I

На питање дакле: „могу ли се ове књиге такве какве су прештампавати о државном трошку, а за школску потребу,“ мњења сам, да могу и та ће потреба остати све дотле, док се не напишу боље књиге, него-ли што су ове.

Истина обе ове књиге имају своје мане, али имају и добре стране, као што то има свако дело човеково, јер нема ничега савршеног на овоме свету. Односно, најбоља историјска, као што су Бекла, Меколија, Дрепера, Ранке, Соловјева и т. д. ипак имају своје недостатке, па није никако чудо, да се нађу недостатци и у овим двома историјама света; но у главноме оно, што је суштина или душа историје, а то је, — гледиште на ток људског проживљеног живота, објашњавање историјских епоха, периода, по законима људског развитака, излагање и груписање појава, развијање самосвести и т. д. у обе ове књиге јесте без-прекорно. Обојица су писали своја дела као научењаци-прогресисти. И с ове тачке гледишта, обе су књиге добре. Проживљени живот како људства, тако и појединих народа добро је схваћен и доста рељефно изнешен, описан и објашњен. По томе с овога општега гледишта претресајући садржину ових књига, прештампаванем истих и ширењем у народу, држава би подпомагала развиће свести у народу. Између себе опет, оба се учебника разликују и сваки има своје добре стране и своје недостатке, који се при прештампавану лако могу одклонити и исправити.

Овде би било уместно питање: хоће ли се у гимназијама предавати општа историја у два маха или

једном? Ако ће се она прелазити у два маха: онда би, наравно, она *прва* била средина између оне малене опште историје основних школа и оне, која би се предавала у вишим, средњим школама.

II

„Историја Света“ г. Иловајског, у опште рекав, сувише је *кратка* за средње школе. Поред тога, што је она писана за *ниже* разреде, она је, још, писана и према спремљености оних, који је предају т. ј. према учитељима. Друкчије је спремљен учитељ историје онде, где он слуша око 7—8 професора само по „Историји света“, а друкчије онде, где он слуша или једног или ниједног професора. Са изучавањем историје света, он изучава и све њене спољне науке. Друкчије ће умети деци тумачити кратак учебник тако спремљен предавач, а друкчије ће опет тумачити деци учебник човек, који је прочитао неколико дела историјских без надлежног и општег спремања за исту науку.

Овome треба додати још и то, да се у руским средњим школама засебно предаје руска историја па је зато и нема никакo унешене у „Историји света“ г. Иловајскога. Надам се да је доста тачно и ова два узрока, па се савесно може рећи: „*Не треба прештампавати као школску књигу овај учебник г. Иловајскога.*“ Кад ово кажем, не треба губити из вида ону вечиту истину, да, ма какав био учебник, па макар то било и из најтачније математичке науке, никакав учебник не може бити тако написан, да би се из њега сама деца могла учити истој дисциплини и изучити је. Мени се по томе чини, да би могла нечија вешта рука овај учебник тако поправити и дотерати, да би се он могао употребљавати у нижим разредима гимназије или у женским вишим школама. Тек тако *прилагођена, попуњена и исправљена* „Историја света“ г. Иловајског, могла би се прештампавати и употребљавати у *средњим*, нижим нашим, школама или у средњим женским школама, јер се и за женске мора припремити мало друкчији учебник, него-ли онај, који се спрема за мушкарце (у средњим школама).

Оваква каква је „Историја света“ Иловајског не би требало, да се прештампава о државном трошку за школску потребу, не гледећи на то, што све омашке, које се у њој сада налазе, може исправити сваки прави наставник „Историје Света“.

III

Код „Историје Света“ г. Зечевића ствар стоји са свим друкчије. Наша је књижевност тако бедна делима историјским, да је до сада, готово ова *прва* у *целини* први пут читава „Историја Света“ изашла на свет у једној целини.

„Историја Света“ у нашим средњим заводима прелази се само једанпут. Других књига ове врсте на нашем језику нема; израђених спољних наука нема; историјских мапа нема; удешених збирки или музеја за предавање историје нема; успособљених и спремних наставничких снага за предавање историјске дисциплине тако мало има, да их сви у прсте можемо пребројати. Оддален и долази, да ми не видимо онај благодетни морални од историје утицај у нашој младежи, који се огледа на младежи осталог света. Поред овога, у историјским учебницима, за средње школе, сме бити изложено само оно, о чему не може бити, тако рећи, спора. Кад, дакле, господо, узмемо све ово у обзир, онда је закључак из свега овога јасан: *учебник у нашим средњим школама не може и не сме бити бар краћи, него-ли колики је у осталим средњим школама осталог света, а требало би управо да је већи, јер што дете не чује у школи из „Историје света“, оно више нема где наћи у нашој књижевности и недостатак школи, изван школе, надокнадити.* Из овога видите, да овој „Историји Света“ не може се толико замерити, што она има 72 табака, колико се може замерити неравномерности унешеног материјала. Ствар је, по моме мњењу, у овоме: *Треба разликовати свршени живот класичких народа од несвршеног живота „нових“ и „најновијих“ народа. „Периода Јелинска“ изучава се као један организам, који изучавамо од његовог заметка до свршетка његовог живота. И јелинска периода почињући се номама, пролазећи време јунака, царева, республика и свршава се пропашћу.* Према овоме животу иде и развиће јелинске умне снаге, где у почетку видимо теогоније, за њима епске песме, па историју, драму, комедију, трагедију, басне, и т. д. Такав исти развитак видимо у јелинској архитектури, скулптури, живопису, па и законодавству. И „римска периода“ тако је исто угодна за изучавање „закона“ друштвеног и државног развитака, пролазећи све моменте развијања, почињући од *триба* до светне империје, заједно са свима неопходним, законитим, природним појавама укупних организама државних.

Пре класичког живота, налазимо у Китају, тако рећи, укадуљени живот читаве државе у форми „*породице*“, па та форма не да животу да се развије, него га држи у томе детињскоме стању.

У Индији налазимо живот укадуљен у кастама, где су исте касте вечита запрека за даље развијање.

У Мисиру утицај грчки руши кастичке форме, али са порушеним кастичким формама руши се и сâм живот државни Мисира.

Предње-азијске монархије излазе као форме насилничке и поједнако супротне како кастама, тако и по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

родичкој државној форми, па ма да не успевају да створе ништа безсмртно, али својом борбом изазивају покрет у „Јелинским“ племенима, која и стварају „грађански живот“, а тај живот и ствара оне „безсмртне умотворине“ и „науке“ на којима ће се поучавати потоњи нараштаји доклен траје света.

Класички је живот створио идеалне карактере како у врлинама, тако и у пороцима.

„Историја света“ која излаже живот свију народа и тиме развија самосвест у младежи и треба да изложи живот класичких народа у *већем обиму*, него ли у каквом је обиму то описано у „Историји света“ г. Зечевића. Треба изнети оне велике личности и карактере, који ће довека остати као идеали. Овим речма не велом, да тога нема у Историји г. Зечевића, али то све треба да буде изнешено више опширније и рељефније.

Историја класичких народа поред своје научне вредности, најбоље је средство за васпитавање младежи, за уливање у младеж енергије, делатности, патриотизма и осталих врлина.

Класичка дакле, епоха то је свршена периода, веома угодна за изучавање и пуна васпитног материјала, па јој се и даје велика важност и брижљиво се обрађује код свију великих европских народа (Инглеза, Руса, Пруса).

Хришћанска епоха дели се на два дела: *Средњи век* и ново време, али је ипак епоха *хришћанска*.

Она је још у току, у врењу, у израђивању, у „периоди“ борбе и критике, али је тако још жива крепка и снажна, да о њеном свршетку несу кадри ништа позитивно рећи ни најдаровитији умови у свету. Најдаровитији претенденти на реформаторство обрађају своје погледе извору хришћанства (Прудон издаје Јеванђеље).

Истина, о времену, које се у Историји Света зове „Средњи век“, тако рећи, наука је изрекла свој суд и суд правичан, па се и може да изучава, али како је он предходник „новога времена“, тек се још и сада изучава и још није то изучавање окончано. Као позитивно можемо рећи, да се вреживно век папске теократије, ритерства и још неких књижевних појава средњевековних, но су ипак многе средовечне идеје тако одрасле у грудима хришћанским, да још и дандањи живе онако исто, као што су и пре биле живе. Није неверна она изрека, да су у очима божијим хиљада година, као један дан, а један дан као хиљада година.

У сваком случају „средњи век“ је тако рећи, преминуо, не може се повратити, па је удесан за изучавање.

„Новија“ и „најновија“ историја још је у највећем жеку борбе, па се у томе времену може опазити само

једна идеја верна по одричућа, а то је рушење прошаних форми живљења и прикупљање народа по расама или племенима. Зато сам и мњења, да се о најновијем времену и најмање чега позитивнога и може рећи, јер се не зна још, шта ће од свега овога остати „у безсмрћу.“

Из свега досада реченога, ви већ видите, господо, и мој закључак. На питање дакле: „или би у чему *требало мењати*“, био би овога скромнога мњења:

Морамо најпре похвалити писца „Историје Света“ г. Зечевића, што се потрудио и у једној целини написао на рођеном језику „читаву историју света.“ Колико сам год подобних школских учебника имао у рукама, вазда сам видео, да на корицама пише н.пр. „*исправљено*“ издање треће, десето итд. Ослањајући се на ову мудру практику људску, мним, да ће је усвојити и г. Зечевић, ако моје скромне напомене о неким изменама усвоји Главни Просветни Савет. Овеси:

1. Све што је критика као неуместно нашла, да се *исправи*.

2. Да увећа простор за „источне народе“;

3. Да подпуније и опширније буде изложена историја класичких народа.

4. Новија и нарочито најновија Историја да се на толико скрати, на колико се онамо повећа.

5. При описивању сталеза, времена или епоха, па и лица, да се избегну све оне фразе, које или ништа не казују, или оним лицима намећу нешто, што иста лица несу мислила, н.пр. Зна се да је сав хришћански свет веровао, да ће бити страшни суд, кад се наврши хиљада година од Христовога рођења, а писац вели, (на стр. 249 *књиге прве*): „што духовници пустеше тада глас, да ће те године бити страшни суд божији,“ или „што им духовници објаснише“ или, (стр. 253): „наговорена на то од *лунавих* Грка“ или (стр. 254): „што сваки духовнику вероваше, не помишљајући ни најмање да је он то сам изумео.“ Па зашто су веровали и цареви и племство и сви, духовенству? Зато што је тако исто у то веровало и духовенство. Дакле није се *намерно* ишло да вара свет. Или (стр. 265): „страшни мрачњак.“ Ова је реч поникла тек за време препорођаја наука, па и не може бити однесена у почетак XIII века; или папа (стр. 264) „који долази међу најдрње тиране светске,“ што никако и ни по чему не може бити речено. Треба описати његова дела, а сваки ће сам лако видети шта је и како је, или (I стр. 265): „а *сиротиња* буде изкључена од државних послова.“ Није *сиротиња*, него *нижи сталези*. Или, зна се, да су мухамеданци спалили Александрјску библиотеку (а на стр. I. 231): „ако је само веровати овој причи, коју пропеше хришћански духовници; јер *неки* *веле*, да су баш они учи-

нили ту књижевну паљевину из претеране мржње према свему, што остаде из многобошког доба.“ Та у тој је библиотеци била и библија. Ја мислим, да у учебнику мора доћи само оно, што је верно, па ако су западали Хришћани ту библиотеку, онда је тако требало и рећи, одакле долази, да су они и учинили паљевину из „претеране мржње“ и бацили беду на другога. Ако би они упалили библиотеку из „претеране мржње“, известно је, да би се тиме понесли и држали, да су учинили услугу Богу. На страни 222 има народност „Украјинци“ т. ј. крајшњици, или „великоруси“ и „малоруси“, за која имена народ у Русији незна; на стр. 194 вели се за Хенрика IV „падне у руке *калуђерима*, те га ови тако васпитају, да од њега изађе самовољан и покварен владалац.“ Није сваки покварен, кога васпитавају *калуђери*, него је у овом случају крив сасвим неко други; или стр. 182. „*гласовити*“ Гргур и т. д. Још ово је незгодно речено на стр. 45: „Ја се плашим и дарова данајских.“ Ов е су главно „Данајци“, а не дарови; он се плаши Данајаца кад му долазе и са даровима, што није обичај у свету, или (иа стр. 45): „као што и нашега Вељка није пушка гађала,“ што наравно не може бити упо-ређено с петом Ахиловом, поред тога, што су Вељка „гађали,“ но га није куршум потрефио и т. д. Ове и овакве ситнице, уметке, додатке, усклике и т. д. треба све избрисати, јер не доприносе ништа објашњењу саме ствари. Тако бар ја о томе мислим.

Имам да напоменем још само једну ствар. На стр. 248 (I књ.) наводе се узроци крсташких ратова, какви се обично наводе у свима историјама; али после најновијег издања париског *Recueil des historiens des Croisades*, и после *Geschichte des ersten Kreuzzugs* — Зибелда, морљу се одредити тачније исти узроци, на име: аскетизам, ратоборни правац, зулуми и притешњено стање нижег сталежа, поред тиранства завојевача у Инглиској, жалосног стања и растројства финансијског у Византији и тежње папства за господарством над целим светом; па поред тога, долази, да се избрише из узрока крсташкога рата и рад Петра Амијенског — грубог фанатика, чију је историју дајно написао Алберт Ахенски, јер је Петар прикупио светину тек после Урбанове беседе.

Све пак ове ситнице или неподпуности несуд такве, да би због њих некогод могао дати гласа противу штампавања ове књиге, као школске књиге. ¹⁾ Ја сам

¹⁾ Историја Света не изучава се зато, да ми само дознамо да је био некакав Ханибал или Август, или Кир, или Карло или Св. Доминик и т. д., него да се развије свест у младежи и да се окурати за рад, за науку; да јој се улију у душу врлине и патриотизам, а у исто доба да се сазнаду закони, по којима се развијају државни организми.

се усудио, и у самој (првој) књизи неке ситнице побележити, које би требало избрисати и изоставити. ²⁾ Нема ни једне књиге, у којој не би било оваквих омашки. Кад би н. пр. биле обележене све омашке и нетачности у Историји Шлосера, смело смем тврдити да би их се код Шлосера (односно према простору) много и много више нашло, него-ли што је г. Борђевић пронашао у „Историји Света“ г. Зечевића и побележио у „Летопису Српске Матице“ (год. 1883, књ. 133; свеска прва), не гледећи на то, што је г. Борђевић у своје критиковању тако наситно ценкао и изналазио мане, да је чак сам учинио велику омашку у нашој рођеној Историји српској, ³⁾ коју мора најбоље познавати. Подобне омашке лако се дају исправити *Не би се дало исправити гледиште, принципи, начин писања, правац итд., али је »Историја Света« у томе обзиру, слободно се може рећи, без мане. А ово и јесте оно, што у главноме ствар пресуђује.*

Имам још да обратим пажњу Главног Просветног Савета на начин писања историјских имена и презимена т. ј. треба ли писати историјска имена и презимена онако, како та имена и презимена изговара народ, из кога су те личности, или их треба [писати по српском начину изговарања? Може се бранити и једно и друго. Писац „Историје Света“ био је доследан, па је писао како имена, тако и презимена српски, што је за свакога Србина разумљиво, шта се хоће тиме да каже. Како наш народ и не зна, како се иста имена и презимена изговарају на туђим језицима: онда и настаје потреба, да Главни Просветни Савет реши то питање — било овако или онако, тек нека се у школама уведе „једнообразност“, те да се зна о којој се личности говори. Може бити, да би било боље изговарати их и писати онако, како их изговара и пише народ, чије су то личности, па би деца по самоме изговарању имена и презимена одмах се већ на-

²⁾ Тако би био учинио у обе књиге, кад би имао програм „Историје Света.“ Но како нема програма, престао сам од обележавања.

³⁾ На пр. стр. 129, број 309. где се казује да се краљ Угарски био с „Немањом“ после 1200 године, а Немања је већ био преминуо. Ово је критичар доцније у новинама „исправно“.

У самој ствари није добра ни исправка, јер се у овој речи „Немања“ не разуме само основач династије „Немања“, него и сви краљеви и цареви те куће. Не зна наша Средњевечна Историја за Немањиће, него зна Немање. Исправка би морала гласити; *Немања Краљ I*, т. ј. Првовенчани.

Па кад је могао критичар своју омашку исправљати, зашто не би као и писац „Историје Света“ могао исправљати омашке при првом поправљеном издању? Ово је не само природно према овим пословима, него је и мудро и неизбежно, па се то тако ради свуда у свету, јер ћете обично наћи на школским књигама на пр издање *девето поправљено*. Но не би био мњења, да се чине онакве поправке, какве је критичар навео на стр. 135 под бр. 595; или на стр. 141 под бр. 90. и т. д.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

викла, да познају, какоме народу припада историјска известна личност, па би се тако рећи, из самих имена и презимена одомаћила и карактеристика појединих народа.

Још имам једну напомену, на име : ма колики био учебник, вазда је професор душа саме књиге. Чим је подпунији учебник, тим ће учитељ имати више времена, да још више и подпуније објасни и попуни на часовима предавања учебник и да га објасни. Према овоме требало би изоставити нарочито у новијој и најновијој историји, из литературног прегледа све оне мање значајније личности и задржати имена само покретача науке, а остало може професор на часовима при објашњавању попуњавати.

Према свему овоме, мњења сам, да би требало понудити вреднога и усталачког писца, који је поред толиких многобројних часова успео, те написао овако дело, да своју књигу удеси према напоменутим примедбама, па је онда на државни рачун прештамповати, као учебник опште историје за средње школе.

29. Септембра 1883. г.
у Београду.

СРЕЊКОВИЋ,
ПРОФ. В. ШК.

Напомена. Има још написана и напечатана „Историја Света“ за Стари и Средњи век г. Стојана Бошковића, о чему би требало, да Главни Просветни Савет води рачуна. У ово питање нисам улазио зато, јер сам морао да одговорим само на стављено ми Саветом, питање.

СРЕЊКОВИЋ.“

II

„Главном Просветном Савету

На писмо од 17. марта о. г. Бр. 13. част ми је известити Главни Просветни Савет, да сам прегледао обе књиге, које за сада служе као учебник за општу историју у нашим средњим школама : општу историју Иловајскову и Зечевићеву.

Моје је мишљење, да се ни једна, ни друга не прештампава о државном трошку онака, каква је. Разлози су ми ови :

I. За историју Иловајскову :

Српски превод ове књиге доста је слаб ; писање страних имена и речи махом је погрешно ; осим тога пуно је у књизи и штампарских погрешака. Уз то ова књига не иде даље од 1815. године.

Кад би се ова историја допунила од 1815. год. до наших дана ; кад би се превод прегледао и поправио ; погрешке у писању страних имена и речи исправиле ; најпосле кад би се при другом штампању водила боља

коректура, него при првом : ова би књига могла поднети за учебник опште историје у нашим средњим школама.

II. За историју Зечевићеву :

Овде има нешто да се замери плану дела, а нешто делу самом.

Плану дела имало би се замерити то, што је писац желео да подмири једном књигом две потребе, што је хтео да напише у једној књизи и учебник за школу, и књигу за ширу публику, за народ. Како се пак ово двоје не да спојити, јер се једно другоме дијаметрално противи ; то је писац, угађајући сад школи, а сад опет публици, промашио обе цељи и написао књигу, која није ни школски учебник, ни књига за народ. Овај погрешни план повукао је за собом већину погрешака у самом делу.

Делу самом може се замерити :

1.) што је сувише велико. У њему има 72 велика, ситнијим словима збијено штампана табака, а текста скоро четири пута онолико, колико је на 37 мањих табак Иловајскове, крупним словима штампане историје.

2.) што је у њему научни материјал неједнако и несразмерно распоређен. Од 72 табак Зечевићеве историје долазе на стари век само 9½, на средњи 17, на нови 5½, а на најновији 30 табак. Разлог, који је писац навео зато у свом писму г. министру просвете и црквених послова, (Просв. Гласник 1880. стр. 22. т. 10.) не стоји ; јер за школску наставу, којој треба да служи учебник, имају сва четири дела историје подједнаку вредност, а историја старог века за младе ученичке духове има још и понајвећу. У француским средњим школама предаје се општа историја кроз седам разреда, и за сваки разред има засебан учебник од чувеног Дирија. Ту се предаје стари век у три разреда (classe de sixième, cinquième, quatrieme), а сва три остала века у четири горња разреда (troisième, seconde, rhétorique, philosophie).

3.) што писац и у овако великој књизи говори о Србима у средњем веку само мимогредно, у историји других народа ; а овамо засебне одељке посвећује историји Бугара, Маџара, Чеха, Хрвата и других мањих народа. Разлог пишчев, да је Србе зато изоставио, „што се историја српског народа учи по другој књизи,“ мислим да није довољан.

4.) што је писац, као што сам вели у свом горњем писму, (Пр. Гл. 1880. стр. 21. т. 1.) „свео номенклатуру и историјску и географску на минимум“, пошто је опазио, да ученицима „највећих тегоба задаје памћење особних имена.“ Да је писац ову номенклатуру само ограничио у оној мери, у којој чине то и остали најбољи учебници, то би му се морало с хвалом признати : али да се та номенклатура у књизи, која се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

школи намењује, своди на *минимум*, дакле на још мању меру, него што је у књигама, које се намењују *малој деци* или и самој *календарској публици*, — то никако не бих могао одобрити, све кад би и стојао онај разлог, који писац зато наводи, а који никако не стоји. Н. пр. млади Киријас, чије би име ученици лако могли запамтити, бар због старијега Кирија, овде се просто назива „*један отмицар престола царског који пострада у својој намери*“ (стр. 71.) — „*Агезилај у страшном боју на једном пространом пољу веома порази војску савезничку*“ (72). — „*и за Августово доба ратовала је римска војска, особито на Рајни против ђерманских племена, где једном у некој шуми љуто пострада, па и сам војвода његов Вар тамо погине с многим леђијама*“ (131.)

5.) Писац сам вели у свом горњем писму г. министру (т. 7.), да је „*ресумовање територијалних промена*“ оставио наставнику, а то је другим речма, да је *изоставио географију* као помоћну науку из свога учебника. Држим, да је ту погрешено. Добри учебници (н. пр. Диријеви) имају и *историјске карте*; у толико је мање требао да изостане овде бар *географски преглед*, који би неког наставника потпомагао „*У ресумовању територијалних промена*“, а неког и нагони да се при предавању служи и географијом, што сад ретко који наставник чини.

6.) Писац је исто тако штедљив и са *хронолошким подацима*. У најзнатнијој епоси римској, од 510. до 30. године пре Христа, спомињу се само ове године: 86—82 за први, 49—48 за други, и 41 за трећи грађански рат. За све остале догађаје каже се само приближно, да су били у почетку, у првој половини, у средини, у другој половини, или на свршетку овог или оног столећа.

Овако учестане диспензације ученика и од имена особа и од географских и хронолошких података служе без сумње на олакшицу ученицима; али имају и врло штетног утицаја на њих, одвикавајући их у раној младости од сваког већег и тежег умног рада и напора, без којег нема успеха ни у којој науци, а само се негује полуданство, које је често горе и од незнања; а да и не спомињем, да ће им и набављено историјско знање бити лабаво и непоуздано, лишвавајући се оба своја најбоља ослоња, географије и хронологије.

7.) И у овој су књизи *страна имена махом погрешно писана*, н. пр. Камилкар (27); Ипер (м. Епир, стр. 38 и свуда у књизи); Јевбеја (40); Агит (м. Агис или Агид, 80); Јегјеје (Егеј, 42); поред правилног „*Пелопида*“ (72) има и „*Анталкид*“ (72); Јеније (Енеја, 30); Ђорђије (Горгија, 87).

8.) Налази се у овој књизи *погрешака географских* н. пр. Индостан или Пендаб (6); Мигала спомиње се као *варош* (63).

9.) Има *погрешака хронолошких*, н. пр. да је Мандије Капитолијски „*мало доцније*“ после Спурија Касија бачен с тарпејске стене (106), а између те двојице има више од 90 година; — да је децемвир Апије Клаудије био „*вршњак*“ Корнелијанов (107), а њих растављају око 40 година.

Овамо би се могли рачунати и *анахронизми* у називима, н. пр. да је Крез имао „*пуне ризнице жутих дуката*“ (30); или да „*Парћани Красу мртвоме пунише уста дукатима*“ (123).

10.) Има пуно и других *погрешака разне врсте*, н. пр. да је Лабиринат био *нека шума* (42); да је Леонида на Термопилама отпустио савезничку војску *морем* (60); да „*Партенон највећма красеше споља витки стубови пред вратима, проишлеје*“ (65); да су се римски скупштинари састајали на једној *великој пољани* у вароши, која се њиховим језиком каже *форум*“ (107); да се једног бурног састанка на *форуму*“ Тиберије кучнуо претом по глави (115); да је Теренције највише радио на трагедијама (144); да је Плинија *затријала лава* (148) и т. д.

11.) Писац греши и против *српског језика*, а најчешће онде, где употребљује аорист место имперфекта н. пр. држаше, проповедаше м. држаху, проповедаху (13. и на више места).

12.) Писац често *износи и ситнице*, које би могле и изостати, н. пр. да је „*Кај Грах бацао праšину у вис*“, кад је умирао (116); а ћути о *далеко важнијим стварима*, н. пр. о условима мира после првог и другог цунског рата (110., 112).

13.) Писац на много места истиче своје *субјективне назоре* о неким важнијим историјским личностима, и ту често постаје једностран, пристражан па и неправедан, н. пр. Александра Великог споређује са Терзитом (76), са Сарданапалом (78); прави га сукривцем у убиству његова оца Филипа (76); за Јулија Цезара вели, да је „*у земљи, где највише има крокодила, пролио неколико крокодилских суза*“ за Помпејем (125); да Цезар „*не беше онако груб тиранин, као Марије, него лукав, који на намук крв пије, па тобож великодушно прашташе својим противницима*“ (125).

14.) Писац се често служи изразима, који се *не слажу са озбиљношћу* школске књиге, н. пр. „*Ираклије кад окупи Амазонке својом дреновачом, не појавише се више ни да су живе*“ (42); Октавијан „*шерегски*“ увије се око Цицерона (128); Константин Велики је њему „*ненаситни Нимлија*“ (135).

15.) У школској књизи непријатно дера човека онај *иронијски саркастични тон*, који је писцу врло често на расположењу, а особито онда, кад је говор о религијозним стварима н. пр. „*Христос*“ вели, да се овај неће спасти, ко се не држи науке његове, него

ће тонуту на оном свету у вечном огњу или паклу, а само ће му верни наследити живот вечни у царству небеском или рају, где ће уживати таке духовне радости, које ми земнородни не можемо ни да појмимо“ (136).

16.) Још је непријатнији упечаток од оне готовости, с којом писац прати, а често и у појединостима слика неке појаве, које се не могу измирити са захтевима или естетике, или пристојности, или морала; на што би поглавито ваљало pazити у књизи, намењеној млађем школском параштају. Н. пр. „Алкивијад *ноћу* провођаше време у друштву с *најраскалашнијим хетерама*“ (68); — „у (Римљана) не беше ништа зазорно кад ко устане од стола, пошто се добро наједе, да у споредној одаји од трапезарије *поврати што је појео*, па опет заседне, да на ново једе“ (116); — „после неког времена девојка (Реа Силвија) роди два близанца са самим богом рата, *који јој крадом дође у келију*“ (90); — „велики неваљалац Хелогоабала, који донесе с истока гадну веру сирску, *чинећи срамотно са женама и по самим храмовима*“ (134).

Кадшто се чини, да писац хоће тако што да прегнути, али у самој ствари тиме се само буди радозналост и већа пажња обраћа на оно, што се сакрити хтело, н. пр. кад се на стр. 25. вели, да се „Астарти чинила у славу божју служба, која је *тако скаредна, да није за казивање*.“

Све ове наводе покупио сам само из првих 9 табака овога дела. Али се сличне овима погрешке провлаче кроз цело дело, и исти дух веје кроз целу књигу. Ја ћу навести само неке примере за потврду, да онога, што сам писцу замерно под бр. 13., 14., 15. и 16. има довољно и у средњој, и новој и најновијој историји.

Тако н. пр. на стр. 172. „Злогласна Тодора и Зоја“ (Божана и Живана) непрестано подизаше на престо царски своје љубазнике, *мењајући их врло често*“; — „веле да је једном носила папску тијару и некака жена, — што се није знало, да она није мушко, па се о њој причају *веома скаредне* ствари (180); — папском тијаром стапу располагати неваљале жене, дајући је својим *љубазницима* и *копилацима*, — тада се за кратко време сменише врло многе папе, чј *срамни живот не може се ни описати*, али хришћански свет на западу мораде свакога од њих поштовати као светога оца, верујући у простоти својој да је на њих заиста сишао дух свети, а не *тренутна милост* *каке архиблуднице*“ (181); — „коме год беше могућно, трчаше у Палестину, да се тамо нађе, кад Христос буде по други пут силазио на земљу (249); — „тражећи сваки, да што више убије и опљачка Јевреја *за сретна аута*“ (252); — „Том приликом од-

неше крсташки варвари и многе драгоцене реликвије празноверни ме свету, као на прилику *једну каи праве крви спаситељеве, једну бутелу млека богородичина*“ (300); — „И Стрефордо и Лад буду оптужени и осуђени на смрт, а поплашени краљ није имао куд, него потписа пресуду, те су обојица погубљени *Тако су* *Инглези* заводили одговорност министарску“ (497); — „њене (Помпадурина) дражи брзо су одлетеле, али она их замени *млађим лепотицима*, које *вешто* набављаше из целе Францеске (574); — „од *многбројних* љубазника њених (Катарине II) *разних народности*, међу којима су запамћена и два Србина“ (654); — „и сада палише они (сељаци) дворе снахијске, *убијајући своје изелице*, где год кога стигну“ (682); — „кнегиња Ламбала — једном покуша да побегне, у зору из тамнице, — али је некакав пијан санкилот *тресе* на вратима секиром по глави, те падне у несвест, а на то се стеку његови другови, који је одмах *примлаше* па *усукавши јој црева око својих руку*, отиду титрајући се *извађеним јој срцем из груди* и *набоденом главом на копље* пред прозоре тампловске (703) — „док се санкилоти *наклаше до миле воље* аристократа“ (704); — „Златна младеж париска — јурне једном у Пантеон, те изнесе од туда кости санкилотско-јакобинског свеца Марата, па их у бесниду својем баца *онамо куда* и *цар пешке иде* (752); — „у Вечу владоцима и дипломатима *преседне сав шампањ*, што га ту попише у здравље поновљеног апсолутизма.“ (791); — „а оп (Наполеон III.) ћути намргођен, *као човек кад изгуби на картама*“ (816); — „Јевропа је данула душом, кад несташе с политичне позорнице Наполеона III., а кад ли ће новине пропети глас, да нема више на њој ни Бизмарка“ (931).

Према оном, што сам до сад показао, држим: да ово дело не само не треба да се овако као што је, прештампава, него да се никако у школу и не уводи.

Место тога мислим, да би ваљало начинити zgodан извод из Диријевих дела, па да се истом изводу дода засебан одељак за историју Срба, а и историја других Словена да се, где буде потребно, преради или доуни.

На овај начин могли бисмо се служити у нашим школама најбољим историјским делом, што га има данашња школска књижевност у Европи. Док тај извод не би готов био, могла би се с коришћу употребити Илдовојскова прерађена историја, као што је горе наведено.

10. Априла 1883. год.
у Београду.

ЈОВАН ЂОРЂЕВИЋ,
ПРОФ. УЧ. ШКОЛЕ. С

По дужој дебати поводом тих реферата, Главни Просветни Савет одлучио је:

1. Са свима гласовима да се ни историја општа од Иловајскога, ни историја општа од Зечевића, не могу прештампати за школску потребу онакве какве су;

2. Са 6 противу 4 гласа да се историја општа од Зечевића може прештампати да послужи за време, ако је хтедне писац прерадити по примедбама оба референта, и по критици г. Јов. Ђорђевића, штампаној у Српском Летопису и засебно;

3. Са свима гласовима, да се историја општа од Иловајског, може прештампати за потребу Више женске школе и Учитељских школа, ако би се најпре поправила и допунила, и

4. Да би се дала прилика да на том послу окушају своју способност сви који се баве том науком и да би се тако добио најбољи и по грађи и по правцу учебник историје опште за наше средње школе, са свима гласовима одлучено је: да се предложи г. министру просвете и црквених послова да објави курс за писање учебника за ту науку у средњим школама, који би био написан у извесном одређеном обиму и по одређеном програму.

Референту г. П. Срећковићу одређено је хонорара 80 динара, а г. Ј. Ђорђевић се захвално.

С тим је састанак закључен.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА О СТАЊУ СРЕДЊИХ ШКОЛА

за 1882—83. школску годину

III

Извештај г. Јована Жујовића, професора Велико школе, о стању наставе из природних наука у средњим школама у Ваљеву, Чачку, Ужицу, Лозници и Г. Милановцу.

„Господине Министре,

Писмом Вашим од 11-ог Маја ове год. ПБр. 3311 одредили сте ме, да прегледам стање наставе из природних наука у средњим школама: у Ваљеву, Чачку, Ужицу, Лозници и Г. Милановцу. Свршив у току месеца Јуна поверени ми задатак, част ми је поднети вам овај извештај према издатом ми Упутству за надзор средњих школа од 24. Маја 1883. г. ПБр. 4141.

1. У ваљевској нижој гимназији природне науке подељене су, у неколико, измеђ два наставника. Један од њих, поред других предмета, предаје Науку о познавању и нези човечијег тела, а други предаје остале природне науке.

Ја сам и прошле године имао задовољство уверити се како наставник првог предмета ради свој задатак са добрим знањем, великом ревношћу и одличним успехом. Ове године то ми се задовољство поновило. Успех ђака из овога предмета врло је добар. Наставник га је предавао сасвим по издатом привременом програму, а ученици су се по мало служили и познатом књигом г. Мите Петровића. За

олакшицу предавања школа је набавила, по поруци наставниковој, неколико модела од гипса, које представљају неке органе човечијег тела. Сем тога у школи се налазе и четири анатомске табле од Фидлера што их је мин. просвете набавило. Овакве су табле послате свима школама, које сам ове године обишао. Колико сам запазио, оне знатно олакшавају наставу антропологије; само би требало још да има слика и од других делова човечијег тела, који на њима нису представљени.

Похваљан је и рад наставника што предаје остале природне науке у ваљевској нижој гимназији. Сви су предмети тамо обрађивани ове године строго по привременим програмима, који су у свему испуњени. Успех је из ботанике, хемије и минералогije одличан; са зоологијом је наставник имао нешто мало мањи успех. — Ботанику је предавао по „Флори околине Београда“. Овом се књигом ученици врло умешно служе при анализи биљака, а из ње су и ботаничку органогрaфију добро упознали. То ме је навело на мисао, коју сам слободан и овде исказати: да би аутор поменуте књиге могао врло ласно подесити је за изучавање ботанике у гимназији. Две добре ствари у ботаничкој настави падају јако у очи у ваљевској нижој гимназији: прво је што већина ђака уме да слика поједине делове биљака, а друго, што је сваки ђак саставио себи хербариум од 50—80

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

биљака из околне флоре. Наставник је са децом ишао често у хербаризације, ма да је ове године време било већином кишовито, те послужило тако за извишење другим мање ревносним наставницима у другим школама.

Уз зоологију у трећем је разреду предавата и наука о познавању човечијег тела. За ове предмете ученици су се служили зоологијом г. К. Црногорца и антропологијом г. др. Л. Стефановића. Ове је књиге наставник допуњавао својим предавањем. За илустрацију предавања у школи се налази *Zbirka slikanih prirodnina za stienicu*, која постоји и у другим средњим школама, али нигде са великом вајдом ни употребом. Из околне фауне наставници су сабрали неке молуске, инсекте и птице. Птице је за збирку препаровао г. М. Зарић предавач. И ђаци су правили збирке од инсеката. Успех ђачки из зоологије ипак је приметно слабији од успеха из ботанике и других предмета, чему ће бити узрок, што наставник не може и овоме предмету да обрати онолико пажње колико осталим.

Настави из хемије, минералогije и физике нема се шта замерити. Програми свију предмета исцрпљени су са одличним успехом. Само се за програм хемије налази да би општи део ове науке ваљало претпоставити посебноме. За хемијске експерименте постоји у школи приличан број хемикалија, које су успешно употребљавате. Предмет је ученицима диктират. — Физика је такође диктирата, али су се ђаци помагали по мало и књигом г. Мите Петровића. Ни у једној школи, коју сам до сада походио нису ђаци тако разложно умели тумачити физичке појаве као у овој. Ваља се још постарати да се збирка физичких апарата повећа и побољша, јер ова садања није задовољавајућа.

Успех из минералогije изврстан је. Привремени програм овога предмета, по коме се тражи, да се обрати пажња на агрегате минерала и на њихово нахођење у природи, показао ми се овде као подесан и лако остварљив. Наставник је прикупио за школу знатну збирку минерала и стена из ваљевскога округа.

У опште је стање наставе из природних наука у ваљевској нижој гимназији врло повољно. Кад би још наставник антропологије узео да предаје и зоо-

логију, онда би у тој школи природне науке биле боље подељене по стручној спреми оба наставника.

Оба се наставника ревношћу својом за углед препоручују. Обојица имају изгледа да буду не само добри наставници природних наука већ и ревносни природњаци-проматрачи. Желети је само да их никакви, озбиљноме обрађивању науке, неповољни утицаји са тога пута не скрену.

II. У *чачанској* нижој гимназији све природне науке предаје један наставник. — Најбољи је успех из ботанике. Иста је предавата по „Флори околине Београда“, а поједини типови биљака изучавати су по књизи Покорновој. И ако је врло ограничен број биљака са којима су ђаци упознати, ипак се види да је настава овога предмета пошла добрим путем. — Доста је добар и успех из Науке о познавању човека.

Из осталих наука успех је у опште слаб. Предавата је све по програмима. Само из минералогije није један део програма предават. Наставник је своје предмете већином диктирао ученицима; а ови су се још помагали књигама г. К. Црногорца за зоологију и г. М. Петровића за физику и познавање човека. — Приметио сам да онај, истина ограничени, материјал што се у школским збиркама налази није у довољној мери употребљават, да се ученицима олакша разумевање појединих предмета.

Главна је мана настави у опште, што се не обраћа довољна пажња на свесно и разложно учење, већ се ученици остављају да механички туве на памет оно што су прочитали у књигама или у издиктираним им прибелешкама.

При истој способности наставник би много боље резултате имао, кад би са већом вољом свој посао вршио.

III. У *ужичкој* реалци настава природних наука налази се у опште у доста добром стању. Најбољи успех показале су ученици првог разреда из науке о познавању човека. Предавата је по књизи г. М. Петровића. Анатомијски део програма обрађен је врло добро, чему су без сумње много допринели и ваљани анатомијски модели што их ова школа има. Једина је замерка што су ученици оптерећавани неким излишним детаљима и што се на хигијенски део предмета није обраћала довољна пажња.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Добар је успех и из зоологије, поред које се у III-ем раз. предавала и антропологија. Наставник је диктирањем допуњавао књигу г. К. Црногорца, коју су ђаци у рукама имали. За предавање овога предмета помагао се, у неколико и својом сопственом зоолошком збирком.

Из осталих природних наука успех је приличан. Ботаника је учена не по програму већ по књизи Покорновој; општи је део диктират. Са прописаним фамилијама биљака ученици нису упознати; наставник вели да се то није могло постићи. У школи се наводи збирка морских алга и врло добар хербаријум што га је саставио г. др. С. Петровић. — Физика је предавана по програму, из кога су изостављене оне партије, које се имају апаратима експериментално доказати. Ученици су се послуживали Популарном Физиком г. М. Михаиловића и дописивали су по нешто из предавања. Збирка физичких апарата слаба је. — Хемија је ђацима диктирала по књизи Roscoe-a. Хемикалија за експерименте нема. — Минералологија је предавана у мањем обиму но што је и сам програм. Ученици су је учили из књиге Дуслове.

Наставник је стручно изучавао биолошке науке. Из њих су и предавања успешнија но из осталих природних наука.

IV. У гимназиским реалкама у Лозници и Г. Милановцу природне науке не могу озбиљно да се обрађују већ и због слабости ових самих установа. Слабост а готово и бесмисленост оваквих установа не би било тешко доказати. Број разреда, ограничен само на два, узрок је што се у тим школама ни једна група наука не може предавати у обиму задатка и програма за средње школе. Природне су науке у њима представљене антропологијом и ботаником.

Наставник ове науке у г. милановачкој гимназиској реалци био је далеко од завршетка својих предмета, кад сам ову школу у почетку мес. Јуна походио. Због тога и што је исти наставник овогodiшњи почетник не може се још према досадањем раду оценити његова спрема и способност.

Антропологија је предавана по књизи г. М. Петровића са добрим успехом. — Ботаника је предавана по књизи г. Црногорца. Ученици су већ били и у анализи биљних фела помоћу „Флоре околине

Београда.“ Програм ботанике није исцрпљен у толико што ђаци нису упознати са свима прописаним фамилијама биљака. Успех је у опште приличан.

V. Збирке научних средстава нису ни у једној школи у задовољавајућем стању, већ свуда треба да се попуњују и поправљају. Те би набавке требало одмах предузети. Досадањи начин набављања показао се као неудесан. Чини ми се да би боље било кад би се образовале стручне комисије, које би се бринуле о набавци научних средстава за средње школе. Тим би комисијама ваљало саопштити спискове свију ствари, што се у појединим школама налазе, па би оне, према новчаним средствима, одређивале како би се и којим редом нове набавке чиниле.

Те би се комисије могле бринути и о попуњавању школских библиотека, које су сада сасвим сиромашне и врло неједнаке. Добре школске библиотеке у толико су нужније што наставници са данашњим њиховим платама, не могу да набављају за себе потребне им стране стручне књиге.

VI. Архива, инвентари и уписне књиге ученика налазе се свуда у доброме реду.

Школске зграде нису удобне само у Ужицу и Лозници.

Чистоћа је у опште свуда добра.

Само се на уредност ђачку и на њихово понашање у школи и ван ње не обраћа довољна пажња. У томе погледу разредне старешине и сви наставници у опште требало би да врше већи надзор над ученицима.

VII. Тачком 6. издатог ми Упутства тражите да вам саопштим, да ли се свуда ученици правично оцењују. Неправичност код наставника нисам могао нигде приметити.

Овом приликом допустите ми, господине министре, да учиним једну примедбу која се тиче оцењивања ђака у нашим школама. У свима школама, које сам до сада походио, приметио сам да се ђаци нижих гимназија оцењују у опште строжије но што би требало. У нашим се школама уобичајно неки ред, који ми се чини да је изврнут. Најстрожије се оцењују најмања деца. У вишој гимназији блажије се оцењују ђаци но у нижој, а у Великој школи добре се оцене добијају лакше но игде. По моме мишљењу коректније, правичније и корисније би било кад би

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

строгост у оцењивању расла упоредо са ђачком свешћу и годинама.

VIII. На питање „да ли поштовање, које су ученици дужни одавати својим наставницима произлази из њиховог дубоког схватања свога положаја спрема наставника, из свести о својој дужности у опште и из уверења да је наставник по целокупноме своме раду и понашању у истини онакав ауторитет какав се тражи од наставника“ — тешко ми је дати сигурна одговора, јер би за то било потребно дуже проматрање но што се може учинити за време испита и кратког бављења у свакој вароши. Колико сам у томе погледу обавештен, одговор би на то питање био, на жалост, негативан. Али од деце се, у данашњим приликама, не може канда ни очекивати. Ја ћу додирнути само један од узрока тога стања.

У нашим и нижим школама међ децом се већ прилично распространила болест, која је овладава свима сталезима нашега друштва, јер се и од ње не скривају рђаве стране данашњег јавног живота. Лични и партиски егоизам, тесногрудост и пристрасност свуда су свакидањи примери што деца до знања долазе. Завађени и омражени дечији родитељи, у страсној личној и партиској борби, не устежу се да пред децом својом износе и ствари, које не би требале да допиру до дечије свести и дечијег срца.

Данашње морално и политичко стање донело је да партизани свију партија поштују и хвале већином само своје једномишљенике, а противници се не штеде ни од клевета ни погрда. Наставници су изложени овим ударима. Недостатак питомости и праведности и партајска необузданост дечијих родитеља јак је узрок што и наставници немају код деце оног ауторитета, који би требало да имају. А наставници сами не труде се довољно да реагишу против ових мана, које сви већ увиђају. Изгледа ми да већина од њих нема куражи да се бори против моралне болести од које пати наше друштво.

Не мислим чинити никаква прекора мојим колегама. Сваки ради по својој савести. Али ћу приметити да смо ми сви наставници народне омладине у првоме реду позвати, да савесним вршењем своје дужности, коректним понашањем у друштву, питомошћу, искреношћу и праведивошћу дајемо примера и својим ученицима и својим суграђанима. На тај начин наставници ће постати моралишући и у истини реформаторски агенти нашега друштва и одговорити задатку што им га је народна држава наменила.

14. Јула 1883. год.
у Београду.

Господина министра дубоко поштујући
Ј. М. ЖУЛОВИЋ,
професор.”

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

XI

КРУШЕВАЧКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

Господину министру просвете и црквених послова

На основу расписа господина министра од 17. Маја 1880. г. 2273., част ми је поднети извештај за 1882—83. шк. годину о стању повереног ми завода.

1. Предмети су предавани по „наставном програму за ниже и више гимназије.“

2. Сви су предмети свршени до краја Априла, а после је настало понављање, којим се ишло на јаче утврђење онога, што су деца училиа.

3. Професорски колегијум чешће је разговарао о разним васпитним и наставним питањима, али се о томе није водила белешка, јер се није долазило до толиких разлика у гледишту, да би се и у савету о томе говорило.

4. Није било жалаба на тешкоће предмета.

5. Наставници су предавали по ручним књигама, које су прописане за наше гимназије, сем „Историје Срба“ коју је наставних диктирао.

6. Задатци су давани по распису, из српског и немачког језика, рачунице, алгебре, цртања.

7. Не може се спорити уплив „Науке Хришћанске“ на морал ученика и опажа се на знатној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

разлици, која постоји између ученика и њихових другова, који не уче школу; разлика је чак и између самих ученика, тако да њихово владање одговара и самом учењу тога предмета. По себи се разуме да уплив ове науке паралишу спољне прилике, које тако рећи очигледном наставом утичу у противном правцу.

8. Једна од приличних тегоба за учење српског језика је у самој популацији, а друга у оскудици штампаних књига. У првом разреду није било ни „Граматики“ ни Читанке.

9. При предавању јестаственице и природних наука употребљена су учила, што их је завод добио од министарства просвете. Физички је кабинет по све сиромашан, те наставник и поред добре воље није се могао довољно послужити опитима.

10. При предавању рачунице наставник је обраћао потребну пажњу и на усмено рачунање, чему је сведок и леп успех на испитима.

11. Изредни радови ученика веома похвално говоре о њиховој вољи к цртању. Због оскуца доличног наставника није ми сад могуће послати њихове радове, али ћу то учинити доласком г. наставника. Иста се воља онажа и према осталим вештинама.

12. Не испитују се ученици свакога часа, већ кад се која партија сврши, али у току два месеца сваки ученик добије оцену.

13. На испиту се испитивало онолико, колико је потребно, да се сазна право знање сваког ученика.

14. Није било много изостанака ђачких а највише било их је зими. Узроци су: болест или сиротиња.

15. Ђаци су најчешће кажњавани укором, стајањем, затвором, а осуђивани су и на израђивање задатака.

16. озбиљних случајева непослушности није било.

17. О изостанцима наставника јављао сам месечним извештајима, али се и том приликом назидало да замењивањем школа ништа не изгуби.

18. О стању завода, кабинета и библиотеке вреди све оно што сам и у прошлом извештају имао част јавити господину министру.

19. Сем прописаног оскуца дао сам за време бербе три дана одмора.

Одлуком професорског савета кажњено је свега 22 ученика, и то 17 ученика из првог, 4 из другог и један из III разреда, а кажњени су због немира и непосеђавања часова.

Бр. 164.

20. Јула 1883. г.

у Крушевцу.

Директор
крушевачке ниже гимназије,
ДИМИТРИЈЕ ПРОТИЋ.

XII

АЛЕКСИНАЧКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

„Господину министру просвете и црквених послова,

Позван претписом од 17. Маја 1880. године ПБр. 2273. потписани учтиво подноси г. министру извештај о стању алексиначке ниже гимназије у прошлој години у овоме:

I. О ученицима. — У почетку године уписано је: у I разред 49 ученика и 8 ученица, у II 31 ученик, у III 11 ученика и једна ученица и у IV 8 ученика; међу њима је било нових: у I разреду 39, у II 16, у III 7 и у IV 8, а понављало је разред: у I 18, у II 15 и у III 5 ученика. Не треба велике пажње па да се на први поглед увиди, како је ове године у прва три разреда доста знатан број ученика понављао школу, преко 30 процената од целог броја; узроци пак овој појави познати су г. министру из лањскога извештаја. У течају године оставило је школу или отишло у други завод: у I разреду 9 ученика, у II 7, у III 3 и у IV 1, те их је било на испиту: у I 48, у II 24, у III 9 и у IV 7; положило их је испит с довољним успехом и прелази у старији разред: у I 25, у II 18, у III 6 и у IV 5; остало је да понове испите: у I 10, у II 5, у III 3 и у IV 1; а поновиће разред: у I 9, у II 1 и у IV 1; четворица су из првог разреда отпуштени као неспособни. За одлично или врло добро учење и владање по закону награђено је књигама: у I 11, у II 9, у III 1 и у IV 2, дакле скоро 23 процента од целог броја.

Изуевши један случај непослушности, па и тај једини у ученика који долази у оне лење ђачке лугалице што радо мењају завод е да би негде на „елбет“ наишли, — владање је у ученика у опште

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

било врло добро; свега их је кажњено одлукама професорског савета: у I 25, у II 9 и у III 1, и то махом за дечије несташлуке, или неоправдане изостанке. Овој доброј страни овсга завода доста је допринела установа разредних старешина, међу којима је владала похвална утакмица, ко ће више допринети да му разред покаже и бољу спрему и питомију нарав; а ваља с признањем поменути и ничим непомућену наставничку слогу, која је такође у пуној мери показала своје благотворне последице у сваком погледу.

У опште узевши напредак је у овој школи прошле године како у научном тако и у васпитном погледу био доста повољан, и покрај свих незгода с којима се она имала да бори, и о којима ће се мало ниже која више рећи.

II. Предмети. — И ако се може рећи да су редовна предавања у овој школи прошле године почела тек у Јануару месецу, јер све дотле у њој није било потпуног броја наставника, а и доцније се са распоредом часова кубурило, по што су се морали удешавати, не како је за децу и наставу згодније, него према једном хонорарном предавачу, који је стајао школи на расположењу само после подне у извесне часове; — опет се за већину предмета може рећи, да су довршени према прописаним програмима. Наставник је природних наука морао по нешто скратити у својим програмима, по што је имао на расположењу за рад само 6 месеца. И иначе је овај наставник имао у раду живу муку, борећи се са својим празним кабинетима, јер без алата нема заната. Вадава ће се колико се хоће пута понављати, како и гвозђе сагорева у чистом кисеонику, или са каквим пламеном букћу у њему поједина тела; све се то не да тако шале замислити, док се пред очи не изнесе. — Наставник немачкога језика није извршио програм у толико, што му ученици првога разреда нису научили читати и латинским словима. Ово, вели, није доспео учинити по што је редован рад у овој школи доцкан отпочео; а по његовом мишљењу слабо и има вајде од тога посла, пошто осим буквара граматика немачка није тако удешена, да би ученици у доцнијим разредима имали прилике прочитавати и одељке латиницом штампане, те махом побораве оно што су у првом разреду научили.

— Учитељ цртања и краснописа није доспео да изврши цео програм из цртања слободном руком због незгода које су мало пре поменуте, те је *једнога* часа морао радити у два разреда по што — поред других оскудица чисто луксуз рећи — није било „сале за цртање“ у којој би се са више разреда могло радити.

При предавању свих предмета служили су се наставници прописаним књигама; за космографију пак у IV разреду имали су ученици ручну књигу Мишковићеву, а за геометријско цртање „Наставу о геом. цртању“ од Дерока. Изузевши природне науке и српски језик у III разреду сви су наставници могли поновити своје предмете до испита. — За српски језик ваљало би при одређивању сталнога програма у неколико олакшати трећему разреду, јер је за њ и сувише цела наука о основама и наука о облицима; бар би се неки део од облика могао приделити другоме разреду. Друге тегобе нису се опазиле у учењу српскога језика. — Успех је из српске историје по средњој оцени у III разреду врло добар, а у четвртном добар. У овом предмету служили су се ученици историјом Кретићевом као ручном књигом; а за културну страну појединих епоха наставник, вели, служио се историјам Милутиновићевом, Рајићевом, Медаковићевом, Видаковићевом и Љубићевом.

Осим незнатних допуна у ручним књигама ученичким није било никаквог диктирања; само је за космографију у IV разреду диктирано по Мишковићу 6 табака.

И наставник природних наука и геометрије изводили су ученике у поље ради разматрања онога, о чему је у школи говорено.

Ученици се нису тужили ни у једном предмету на особите тешкоће у изучавању; само што се тужио наставник гимнастике, што нема упуства по коме би ову вештину предавао; јер, вели, много шта у програму не може да разуме а то ли да изврши. Одиста из ових разлога из гимнастике није извршен ни најмањи део онога, што је у њеном програму одређено.

III. „Кабинети.“ — Из горњих неколико речи види се како су оскудни — да се не рече никакви — кабинети ове школе. Управо осим незнатне збирке

апарата за физичке опите, неколико минерала, кристалних облика и слика за јестаственицу нема апсолутно никаквих справа за очигледну наставу у природним наукама; те онда никакво чудо није што оне, и ако саме собом најзабавније, могу постати веома сувопарне и спасти на осуђено и осудљиво изучавање на памет. Кад је већ реч о апаратима за предавање природних наука, нека буде дозвољено казати шта је од тих апарата њиховом предавачу послано на услугу у прошлој години: две лупе и четири анатомске слике. — Изложивши овако стање кабинета ове школе, потписани је слободан учтиво замолити г. министра, да би изволео од своје стране порадити те да се овој незгоди како тако стане на пут. Уз ово добро би било да се за ову школу набаве за све делове света Кипертове географске карте најновијег издања, по што су скоро све којима се за сад располаже или употребом похабане или застареле; за цртање пак слободном руком требало би по мишљењу дотичног наставника набавити збирку геометријских тела од дрвета или гипса у величини бар 0·30 метара, Ornament-Abgüsse у гипсу (грчке и римске) и Abgüsse у гипсу појединих делова човечијег тела (античке главе, ногу, руку) и геометријске облике од жице са постаментом. — За књижицу ваљало би набавити „Радове“ југославенске академије, Миклошићеву граматiku словенских језика, а и за остале предмете бар по које стручно дело. —

На завршетку овога извештаја потписани ће бити слободан саопштити г. министру мишљење професорскога савета о томе, како би требало потражити начина те да се стане на пут злоупотребама при полагању пријамних испита у средњим школама. Те ће се злоупотребе боље видети из овог случаја: Један ученик из Прокупља свршивши основну школу пријави се ове године на пријамни испит у нишкој гимназији. По свршеном испиту забележи му се на сведоци, како још није спреман за гимназију и упути се на ново у основну школу. Али овај малишан, или неко његов, досети се своје јаду: изради у г.

учитеља те му изда *нову* сведоцибу, из које се не види да је где пријамни испит за гимназију полагао; па са таким сведоцибом изађе на испит пред комисију у алексиначкој нижој гимназији. И пошто је испит у неколико ствар фатализма, малишан овде буде боље среће и — продре на испиту; походи за неколико дана предавања у овој школи, па затражи исправе за прелаз у нишку гимназију.

Саопштивши овај случај г. министру, потписани га заједно са професорским саветом моли да би изволео промислити о начину, како би се оваким злоупотребима могло стати на пут.

Осим овога професорски савет мисли, да би било време проширити правила о пријамним испитима у гимназију, у коју би могао бити пуштен само онај који положи испит према програму четвртога разреда основних школа.

Још само неколико речи о покушају наставничком, да се у овој школи образује сталан фонд за потпомагање сиромашних ученика. Г. министру је познато, како су наставници ове школе приређивањем беседа прикупили били на ову циљ приличну суму новаца. Од те суме многој је оскудици сиромашних ученика доскочено; али пошто она није била сталан извор на коме би се црпила помоћ ђачкој сиротињи, наставници ове заједно са свима наставницима основних школа позову на договор о овоме грађане ове вароши спремивши им од своје стране правила на којима су мислили основати у њиховој средини а за њихове ђачке сиромашке ову благотворну установу. Али од грађана вароши Алексинца прихватише ову племениту намеру наставничку и дођоше на збор — двојица среских старешина и један руковођа телеграфа. Тако ова мисао није могла наћи одзива међу грађанима и остаде њено остварење — у покушају.

Бр. 180.

10. Октобра 1883.
у Алексинцу.

Директор ниже гимназије,
Дим. Довијанић.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

ЗА 1882—3. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

XVI

ИЗВЕШТАЈ

г. Емилијана Верберовића, професора, о испитима у основним школама округа Ћупријског

„Господине Министре,

Веома захваљан, што сте на предлог Главног Просветног Савета изволели да ме одредите за овогодишњег надзорника основних школа у округу Ћупријском, част ми је, по свршеном послу који сте ми поверили, поднети Вам о томе свој извештај.

Према Вашем упутству од 6. Маја ове године ПБр. 3547. походио сам 27 школа и оценио сам 22 учитеља и 20 учитељака.

У почетку ове школске године уписано је свега 1446 ученика и 325 ученица, или 1771 ђак, и то: по селима 756 ученика и 18 ученица; у Параћину 275 ученика и 150 ученица, у Свилајинцу 244 ученика и 97 ученица, а у Ћуприји 171 ученик и 60 ученица.

Походило је школу до краја године 1219 ученика и 289 ученица, дакле свега 1508 ђака, и то: по селима 608 ученика и 18 ученица; у Параћину 245 ученика и 136 ученица; у Свилајинцу 213 ученика и 83 ученице, а у Ћуприји 153 ученика и 52 ученице.

Било је на испиту свега 1436 ђака, или 1158 ученика и 278 ученица, и то: по селима 561 ученик и 18 ученица; у Параћину 237 ученика и 132 ученице; у Свилајинцу 210 ученика и 77 ученица, а у Ћуприји 150 ученика и 51 ученица.

По селима има 12 учитеља и 6 учитељака; у Параћину и у Свилајинцу по 4 учитеља и по 5 учитељака, а у Ћуприји 2 учитеља и 4 учитељке.

8 наставничких личности добило је оцену одличан..... $5 \times 8 = 40$;

15 наставничких личности добило је оцену врло добар..... $4 \times 15 = 60$;

14 наставничких личности добило је оцену добар..... $3 \times 14 = 42$;

4 учитеља добила су оцену слаб..... $2 \times 4 = 8$;

а 1 је учитељ добио оцену рђав..... $1 \times 1 = 1$; свега 151.

Дакле општи је резултат $151/42 = 3^{25}/42$.

У округу Ћупријском имају 24 школске зграде за мушку децу, а 3 за женску (у Параћину, Ћуприји и Свилајинцу). Приватне школске зграде имају 4: у Свилајинцу 2 (2. одељ. I и II разр. мушке школе и женска школа), једна у Глоговцу и још 1 у Параћину (2. одељ. I разр. и 1. одељ. II разр. мушке школе),

а све остале, на броју 23, припадају дотичним општинама.

С обзиром на број ђака који по селима овога округа прелазе из III разреда у IV, или који су по варошима свршили нижу основну школу, требало би, да се у почетку школске године која долази отворе четврти разреда бар у овим селима: у Доњем Видову, Плави, Доњој Мутници, Великом Поповићу, Медвеђи и Гложанима, а по варошима (Свилајинцу, Ћуприји и Параћину) да се установе пети разреда (или први разреда више основне школе) како за мушку тако и за женску децу. Пошто у Доњем Видову имају 4 собе, две мање и две веће, то би се највећа соба могла употребити још за једну учионицу, ако би се ту отворио и четврти разред, а по осталим местима, пошто нема довољно локала ни за 3 разреда, а камо ли и за IV, требало би, да се при свакој још употребљивој згради дозида по 1 учионица, а где би се школе, због хиџијенских неприлика, у корист здравља дечијег морале затворити (као у Великом Поповићу итд.) ту да се на време потраже најудесније приватне куће које би колико толико одговарале школским потребама. Осим тога, требало би, да се при свакој већој школи, особито у варошима, подигне по једна пространија соба за телесно вежбање, као што је прописано у чл. 7. правила о грађењу школа и о намештају школском.

Нове клупе, које у главноме одговарају одредбама правила о намештају школском, затекао сам само у бигреничкој, доњо-мутничкој, сикиричкој и доњо-видовској школи. Свака је клупа удешена за 4 ђака: прва клупа нема седишта, т. ј. даске за седење, а последња нема предње половине, већ само седиште, на задњој страни издубљено, са наслоном у неколико савијеним према кичми дечијој, коју треба да подупире; све остале клупе, које се налазе између прве и последње, састоје се из даске за седење и задње половине, које стоје у непомичној свези; стона је даска зелена, а остали делови тих клупа обојени су угасито-црвеном бојом; стона даска, која је нагнута, широка је 0.40 м., жлеб за писаљке и мастионице, који је хоризонталан, широк је 0.08 м., а одстојање између даске за књиге и доње ивице стоне даске износи 0.19 м. — Све остале школе служе се старим клупама, које су за ђаке врло неудесне.

Шта за коју школу ваља набавити од намештаја и учила, забележено је на своме месту. Између оста-

лога, за сваку школу треба набавити по 1 топломер, а за сваки III разред по једну карту балканског полуострва.

Чистоћа није свуда повољна. Највећа чистоћа влада у школи доњо-видовској, бигрепичкој и медвеђској, а најмања у војштајској, дворштанској, сењској и у првим одељењима парафинске и свилајиначке мушке школе.

Школска се администрација не оправља тачно. Дневник рада није вођен у многим школама, а неки су учитељи и учитељке писали програме место дневника рада, али већином са свим у кратко тако, да се из њих није могло видети јасно, шта се из ког предмета прешло преко године. Па ни списка кажњиваних ђака нису имали 1 учитељ и 2 учитељке.

Све ово о чему сам доведе говорио, може се јасно видети у прилозима који сачињавају први део мога извештаја. У прилогу под А. ваћи ћете преглед свију школа округа Ђупријског (оцене учитеља и учитељака, број ђака итд.); под Б. преглед стања зграда школских, школског намештаја и учила; под В. мој распоред испита; под Г. колико је трајао сваки испит; под Д. шта је у којој школи изостављено од прописаних предметних одељака; под Ђ. о начину предавања појединих наставника и наставница; под Е. имена оних који су били неуредни у отправљању школске администрације; под Ж. списак ђака који су изашли ве довршивши основну школу; под З. списак нераздатих књига по свршеном испиту; под И. различне тужбе и молбе, а под Ј. неколико мојих предлога који се односе на учитеље и на школске зграде.

Као што се види из прилога под В., ја сам се кренуо на пут 29. Маја, а вратио сам се натраг 22. Јуна; своје сам испите отпочео 30. Маја у Свилајинцу, а завршио сам их 21. Јуна у Ђуприји; али 13. Јуна нисам могао да радим због слабости, и тако сам провео на самој послу 22 дана. — Из прилога под Г. може се видети, да сам се у свакој школи бавио на испиту просечно по 2 часа и 54 минута ($122 : 42 = 2 \text{ ч. и } 54\frac{2}{7} \text{ м.}$), тако да је сваки ђак био пропитиван по 5 минута ($7320/1436 = 5\frac{35}{359}$). —

По прилогу под А. најмање је ђака било у Дубници (свега 20), а највише у Параћину (237 ученика и 132 ученице); — 2 су учитељке одличне, има их 8 врло добрих, 9 добрих, а 1 је слаба; општи резултат : $3\frac{11}{20}$; учитеља одличних има 6, седам врло добрих, 5 добрих, 3 су слаба, а 1 је рђав; општи резултат : $3\frac{7}{11}$; код учитеља је дакле био већи успех него код учитељака само за $\frac{10}{220}$ ($= \frac{7}{11} - \frac{11}{20}$). —

Најбогатије су књижице у Параћину и у Свилајинцу. Остале су књижице сиромашније. — Желети је, да се што пре израде спискови књига потребних за сваку школску књижицу.

У каси „Фонда ооновних парафинских школа“ има 540:36 дин., у каси свилајиначкој 500 динара, у Војсци преко 200 динара, у Тропоњу преко 360, у Медвеђи око 180, а у Бигреници само 28 динара.

О стању наставе у похођеним основним школама, у којима се још предаје по распореду од 17. Септембра 1871. год. бр. 4438, имам да кажем у главном ово:

Хришћанска се наука учи понајвише механички. У II-им разредима изостављају се молитве пре и после јела. У женским школама учи се црквена историја у II и у III разреду готово у истом обиму. У IV разреду мушке школе такође се понавља само оно што се учило у II и III разреду (црквена историја и катихизис).

Из *Српског језика* није постигнут повољан успех ни у једној школи округа Ђупријског ни са практичког ни са теоријског гледишта. Деца, кад говоре о садржини прочитаног комада, или кад одговарају на учитељева питања ма из којег предмета, изговарају поједине речи и исказују своје мисли са свим погрешно, а учитељи се ретко кад сете да их поправе било у акценту, било у говору. Распознавање врста речи иде доста тешко у свима разредима. И сад се још предаје да именице : дете, брат, господин, властелин и човек гласе у множини : деца, браћа, господо, властела и људи. У IV-тим разредима још се не употребљава нова граматичка терминологија, већ се српски језик предаје погрешно по оној старој граматичкој одређеној за основне школе.

На предавање српскога језика требало би да се обрати највећа пажња, јер, између свију предмета који се предају у основним школама, матерњи је језик, по моме мишљењу, најважнији, као средство којим се долази до свакога знања. Од успеха у српском језику доста зависи и успех у осталим предметима, јер, у колико један ђак зна боље свој народни говор, у толико може он лакше да схвати и да прими оно што му се казује или што чита; у толико лакше може дакле да напредује у свакој науци, а оно што је научио уме у толико лепше да исказе својим речима.

Рачун. У писменом рачувању знак равности (=) погрешно се примењује, тако да се он често ставља између две неједнаке количине. Н. пр. место да се напише : $(7 \times 8) - 9 = 47$, или $7 \times 8 = 56$, а $56 - 9 = 47$, пише се обично : $7 \times 8 = 56 - 9 = 47$. Римске цифре у III разреду или се изостављају, или се предају са свим непотпуно. Мислим да би требало, да зна сваки ђак из овога разреда како се пишу сви бројеви од један до хиљаде, о којима он већ има појма, са оно 7 римских знакова (I, V, X, L, C, D и M), а по оним трима познатим законима, и да то баш није онако тешко, као што неки учитељи замишљају. У четвр-

тим разредима ђаци су рачунали са разноименим бројевима као и у трећим. О разломцима ако су што и учили, учили су са свим површно, без икаквог дубљег разумевања, тако да од тога немају за сада никакве стварне користи. У многим II-им разредима нове мере пису предаване. Желети је, да се на њих обрати много већа пажња.

Црквено појање са свим је занемарено.

Црквено-словенско читање учи се као од беде, а то је са свим природно, јер нико нема воље да чита оно што не разуме.

Познавање домовине и света не предаје се свуда једнако. Неки учитељи имају смешан појам о овоме предмету. Тако је једна учитељка питала на испиту, како се зове окружни начелник, а нека друга предавала је својим ученицама како се готови чорба, купус и сарма! Овај се предмет најбоље предаје у 2. одељ. II разр. парафинске мушке школе.

Познавање природе предаје се најбоље у III разреду парафинске мушке школе и у Доњој Мутници. У осталим трећим разредима не предаје се доста очигледно.

Поука о чувању здравља не предаје се као засебан предмет, већ уз науку о човеку у врло кратком обиму.

Земљопис балканског полуострва у III разреду предаје се непотпуно и врло сувопарно. Многа се места само спомињу и показују на мапи, а даље се о њима ништа не говори.

Политички земљопис у IV разреду предаје се још горе. Обично се учи само Јевропа, а о осталим деловима света слабо се што зна.

Историја светска још се не предаје у довољној сфери са земљописом, а исто тако и историја српска.

Благодароћи Вам поново на указаној ми части, узимам слободу уверити Вас о моме дубоком поштовању.

У Крагујевцу,
9. Јула 1883. год.

Ваш поштом :

Ф. М. *ФЕРВЕРОВИЋ*
професор.

САМОГЛАСНИЦИ СТАРОГ СЛОВЕНСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА

(КАО ТЕМАТ ЗА ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТ)

ИЗРАДИО

Жив. Ј. Симић

1.

Шта су самогласници

Да се изговори ма који глас ма у којем језику, ваља да плућа потеряју ваздух из себе, а тај ваздух да затресе гласницу или писак, орган, који се налази наврх душника у гркљану, те да она да глас.

Ако тај глас загне о ма који од говорних органа у устима пре, него што изађе из уста напоље да се чује, онда ће глас, који се тако изговори, бити — *сугласник*.

Ако ли глас, произведен гласницом, не загне ни о који од говорних органа, него сасвим слободан изиђе, да се чује, кроз отворена уста, или кроз отворена

уста и нос, онда ће глас; тако изговорен бити — *самогласник*.

Као што од једног истог гласа или звука, произведеног гласницом, постају разни *сугласници* тиме, што глас, пре но што изиђе из уста, зацпе о разне говорне органе или о разна места тих органа; тако од тога истог једног гласа, који слободно пролази кроз усну душљу, постају разни самогласници тиме, што се при изговору тога гласа различно модификује цев и душља усна.

2.

Самогласници

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ :

СРПСКИ :

а, е, и (и), о, оу, њ, њ, њ, а, е, и, о, у, р
(њи, њи), њ, а, њ, рњ (рњ),
лњ (лњ)

3.

Како гласе

Самогласници старословенски а, е, и (и), о, оу, рњ (рњ) гласе као и српски самогласници а, е, и, о, у, р.

¹⁾ Употребљена дела: Vergleichende lautlehre der slavischen sprachen von Fr. Miklosich; — Корјени с глјечима од њих постављени у хрватском и српском језику од Гј. Daničića; — Gramatika hrvatskoga jezika osnovana na starobugarskoj slovenštini od V. Jagicā; — Физиологија гласа и гласови српскога језика од Стојана Новаковића; — Наука о гласовима од Ст. Новаковића.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КОР. KAN :

кон-ѣць, кон-ѣуна, кон-ѣнуѣць.
кѣн, кѣн-ац, ѣс-кон, на-кон.

КОР. GNAR :

гор-ѣти, гор-ѣкъ, гор-ѣуна
гѣр-ети, гѣр-ак, гор-ѣйна

КОР. GNAS :

гос-подѣ, гос-подѣнь, гос-тъ, гос-тъба.
гѣс-пѣд, гѣст, гоз-ба, гос-тионица.

3. БУДУЋИ СЛАБО ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **е**.

ПРИМЕРИ :

КОР. TA :

те-та, те-тъка, те-тъуниѣ.
тѣ-та, тѣ-тка, тѣ-так.

КОР. NABH :

неб-о, неб-еснь, неб-ескъ.
нѣб-о, нѣб-ескѣи, нѣп-це
неп-ѣапѣк.

КОР. BHADH :

бѣд-ро, бѣд-рънь.
бѣд-ро, бѣд-рѣница, бѣд-рика.

КОР. SAD :

сѣд-ло, сѣд-ларѣ, сѣ-ло.
сѣд-ло, сѣд-лар, сѣл-ити се.

4. ГЛАСЕТИ **е** СЛАВИ, ТЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМАГЛАСИ **ѣ**.

ПРИМЕРИ :

КОР. KAN :

по-ѣн-ѣ, на-ѣн-ѣ.
пѣ-чн-ѣм дѣ-чн-ѣм.

КОР. PAN :

по-ѣн-ѣ, по-ѣн-ѣши.
зѣ-пн-ѣм, ѡ-пн-а.

КОР. TAN :

тън-ѣкъ, тън-ѣкость, тън-ѣути.
тѣн-ак, тѣн-ан, Тѣн-ко-сава.

КОР. TAM :

тъм-а, тъм-ѣниѣ, тъм-ѣниѣца.
тѣм-ѡра, тѣм-ѣйна, тѣм-ниѣца,
тѣм-нѣк.

5. ГЛАСЕТИ **е** ПРОДУЉУЈЕ СЕ ТЕ У СЛОВ. ЈЕЗИЦИМАГЛАСИ **ѣ**.

ПРИМЕРИ :

КОР. TAS :

тѣс-анѣ, тѣс-нотѣ, тѣс-то.
тѣс-ан, тѣс-кобан, тѣс-то,
тѣс-тан.

КОР. DAR (метатезом) :

дрѣ-ти, дрѣ-нѣни.
дрѣ-ти, дрѣ-н, дрѣ-нак.

КОР. DRAM :

дрѣм-ати, дрѣм-аниѣ.
дрѣм, дрѣм-ѡван, дрѣ-мати.

КОР. BHAG :

бѣг-ѣ бѣг-ѣство, бѣг-ѡуниѣ, бѣг, з-бѣг, прѣ-бег, бег-аниѣа.

КОР. SAD :

сѣс-ти, сѣ-сѣд-а, прѣ-сѣд-а.
сѣс-ти, зѣ-сѣд-а, сѣ-сѣд.

6. ГЛАСЕТИ **е** СПАЈА СЕ СА **N** ИЛИ **M**, КОЈЕ БУДЕ ЗА
ЊИМ ТЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА ГЛАСИ **ѣ**.

ПРИМЕРИ :

КОР. ANGH :

к-ѣз-ати, к-ѣз-а, сѣ-к-ѣз-а.
в-ѣз-ати, с-в-ѣз-а, с-в-ѣж-аѣ, в-ѣз.

КОР. KAN :

по-ѣн-ти, по-ѣн-ло, на-ѣн-ти.
по-ѣ-ти, до-ѣ-ти, на-ѣ-ло,
на-ѣ-лнѣк.

КОР. PAN :

пѣ-ти, пѣ-та, пѣ-тель.
пѣ-ти се, зѣ-пѣ-ти, пѣ-та,
пѣ-даѣ.

КОР. MAN :

па-мѣ-тъ, па-мѣ-тънь.
пѣ-мѣ-т, пѣ-ме-тан.

7. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО **ѣ**, И ПО ТОМ ПРОДУЉИВШИ СЕ,
ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **и**.

ПРИМЕРИ :

КОР. AM :

им-ати, им-аниѣ, им-атель.
ѣм-ати, им-ѣтак, им-ѣѣ,
от-ѣм-ач.

КОР. GHA :

зи-ѣти, зи-ѣниѣ, зи-ѣжти.
зѣ-јати, зѣ-нути.

КОР. GHVAGH :

зѣвѣд-ѣ, зѣвѣд-аниѣ, зѣвѣд-ати.
зѣвѣг-а, зѣвѣ-нути, зѣвѣд-а.

КОР. PA :

пѣ-ти, пѣ-ко, пѣ-тнѣ, пѣ-тъ.
пѣ-ти, пѣ-во, пѣ-ѣѣ, пѣ-јѣнка.

КОР. PAT :

пит-ѡмѣ, пит-ѡмѣць.
пѣт-ѡм, пит-ѡмѣна, пит-ѡмаѣ.

8. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО **ѣ** НЕПОТРУЧНО **ѣ**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ѣ**.

ПРИМЕРИ :

КОР. TAS :

тѣс-тъ, тѣш-та, тѣс-тънь.
тѣс-т, тѣш-та, тѣз-бина.

КОР. PAK :

пѣк-лѣ, пѣк-лѣнь, пѣк-лѣжѣ.
пѣк-ѡ, пѣк-лѣнѣ, пѣк-лина

КОР. PAS :

пѣс-ѡвати, пѣс-ѡваниѣ.
пѣ-ѡвати, пѣ-ѡва.

КОР. РАК:

пѣс-ѣ, пѣс-ина, пѣс-ишти, пѣс- пс-йна, пс-ѣѣи.
пѣс-иѣ.

9. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО **i**, И ОСНАЖИВШИ СЕ У **ai**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ѣ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. ГНА:

зѣ-иѣ, зѣ-ишти. зѣ-в, зѣ-вати, зѣ-валица.

КОР. ARS: (метатезом);
рѣх-а, рѣх-ав, д-рѣш-ити.

10. ГЛАСЕТИ **i** СПАЈА СЕ СА **N** И **M**, КОЈИ БУДУ ИЗА ЊЕГА, ТЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА ГЛАСИ **а**.

ПРИМЕРИ:

КОР. ANG:

ѣз-а. j-ѣз-а, j-ѣз-ивѣст, j-ѣж-ити се.

КОР. GHAN

жѣ-ти, жѣ-тиѣ, жѣ-теѣ. жѣ-ти, жѣ-тва, жѣ-телец.

КОР. GHVANK:

звѣк-ѣ, звѣк-ишти, звѣк-ишти. звѣк звѣк-а, звѣк-ѣт, звѣк-ишти.

КОР. TANG:

тѣг-ота, тѣг-отеѣ, тѣж-а. тѣг, нѣ-тег, с-тѣг-а, с-тѣг-ишти.

11. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО И НЕПОТПУНО **и**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ѣ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. GHAN:

гѣи-ати. гн-ѣти, прѣ-гн-ати.

КОР. ВНА:

бѣу-сла, бѣу-слинѣ. пч-ѣла, бѣк, бѣч-ина.

КОР. SAR (метатезом):

срѣ-на, срѣ-ниѣ, срѣ-ни-ишти. срѣ-на, срѣ-ндаѣ, на-срѣ-ишти.

КОР. SARV:

срѣк-ниѣ, срѣк-ѣскѣ. Срѣб, срѣп-скѣ.

12. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО **и**, И ОСНАЖИВШИ СЕ У **аи**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **оу** (*y*).

ПРИМЕРИ:

КОР. AN (пошто му N отпадне):

оу (предлог с 2. надежем). ѣ (то исто).

КОР. КАК:

кѣк-онось. кѣк-а, кѣк-аст, кѣк-онос.

КОР. КАР:

кѣп-ѣ, кѣп-ѣниѣ, кѣп-ишти. кѣп, ѣс-куп, с-кѣп, с-кѣп-ишти.

13. ОСЛАБИВШИ У КРАТКО **и** (*ѣ*), ПРОДУЉУЈЕ СЕ, ТЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА ГЛАСИ **ѣ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. DHAM:

на-дѣм-ити са, на-дѣм-ишти. на-дѣм-ати се, на-дѣм-аѣ-ишти.

КОР. РАТ:

пѣт-ати, пѣт-атиѣ, пѣт-атиѣ. пѣт-ати, пѣт-аѣ, ѣс-пѣт-атеѣ.

КОР. ВНА:

бѣк-ѣ, бѣу-иѣ. бѣк, бѣк-ѣвит.

КОР. MADH:

мѣс-ѣ, мѣс-ати, мѣс-атиѣ. мѣс-аѣ, мѣс-ати, мѣс-атиѣ.

КОР. SAR:

сѣр-ѣ, сѣр-ити са, сѣр-ишти. сѣр, сѣр-ити, сѣр-ов-ишти.

14. СПАЈА СЕ СА **N** И **M**, КОЈЕ БУДЕ ИЗА ЊЕГА, ТЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА ГЛАСИ **ѣ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. ANGH:

ѣг-ѣ, ѣг-ѣниѣ, ѣг-ѣниѣ. ѣг-аѣ, ѣж-е, с-ѣж-аѣ, ѣж-ишти.

КОР. TANG:

тѣг-а, тѣг-овати, тѣж-ѣниѣ. тѣг-а, тѣж-ан, тѣж-ба.

КОР. DHAM:

дѣ-ти, на-дѣ-ти са. дѣ-ти, на-дѣ-ти се.

КОР. PANT:

пѣт-ѣ, пѣт-ѣниѣ, пѣт-ѣниѣ. пѣт, пѣт-ник, бѣс-пѣ-ѣ.

КОР. SAND:

сѣд-ѣ, сѣд-иѣ, сѣд-иѣскѣ, сѣд, сѣд-ити, сѣд-иѣ, прѣ-сѣд-ишти. сѣд-а.

Заједничко 1.

1. ПРОДУЉИВШИ СЕ ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **и**.

ПРИМЕРИ:

КОР. GI:

жѣ-ла, жѣ-лаѣ, жѣ-лица, жѣ-ла, жѣ-то, жѣр, жѣ-дак-жѣ-то.

КОР. NI:

ни-зати, ни-зѣѣ. ни-з, ни-зак, у-ни-штити се.

КОР. NIK:

ниѣ-ишти. ниѣ-ишти, ниѣ-ом, Пѣ-ниѣ-ѣ.

КОР. PIP:

пѣп-ати, пѣп-ѣла. пѣп-ишти, пѣп-ати, пѣп-авица.

КОР. VID:

вѣд-ѣ, вѣд-ѣниѣ, вѣд-ѣниѣ. вѣд, вѣд-ан, вѣд-ети, Вѣд-осава.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2. ОСНАЖИВШИ СЕ У **ai**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **oj**.

ПРИМЕРИ:

КОР. ВНІ:

БОГ-АТИ СА, БОГ-АЗИЪ. БОЈ-АТИ СЕ, НЕ-БОЈ-ША.

КОР. VI:

КОЙ, КОЙ-НА, КОЙ-СКА. ВОЈ-СКА, ВОЈ-ВОДА, ВОЈ-НО.

КОР. SKRI:

КРОН-ТИ, КРОН-ТЕЪ. КРЉ, КРЉ-АЧ, С-КРЉ-ИТИ.

3. ОСЛАБИВШИ И ОСТАВИШИ КРАТКО И НЕПОТЦУНО ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ь**.

ПРИМЕРИ:

КОР. MIGH:

МЪГ-ЛА, МЪГ-ЛЕНЬСКЪ, МЪГ-ЛЪНЪ. МЪГ-ЛА, МЪГ-ЛИТИ, МЪГ-ЛАЈ.

КОР. VIK:

ВЪС-Ъ, ВЪС-ЖДЪ, ВЪС-ЪУСКЪ. ВЪС, СЪВ, СВ-УДА, СВЪ-ГДА, СВ-ЪСРДО.

КОР. SKIT:

УЪТ-АТИ, УЪТ-НИ, УЪТ-НИИ. ЧЪТ-АТИ, ЧЪТ-ИТИ, ЧЪС-Т, ПЪШТЕ. ШТ-ЕН.

4. ОСЛАБИВШИ У **e**, И ПОТОМ ПРОДУЉИВШИ СЕ ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ѣ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. NIG:

НЕГ-А, НЕГ-ОВАТИ, НЕЖ-ЪНЪ. НЕГ-А, НЕГ-ОВАТИ, НЕГ-ОТИН.

КОР. ВНІ:

БЕС-Ъ, БЕС-ЪНЪ, БЕС-ОКЪ-СТВО. БЕС, БЕС-АН, БЕС-НИЛО.

КОР. VI:

СЪ-КЪ-ТЪ, СЪ-КЪ-ТОВАТИ. СЪ-ВЕ-Т, Ў-ВЕ-Т, ЗА-ВЕ-ТИНА.

5. СПОЗИВШИ СЕ СА **N** ИЛИ **M**, КОЈЕ БУДЕ ЗА НИМ, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **л**.

ПРИМЕРИ:

КОР. SINK:

У-САК-АЛЪНИЦА, У-САЦ-АТИ СА. У-СЕК-ПУТИ СЕ, СЕК-АТИ.

КОР. SKIDH:

УАС-ТЪ, УАС-ТИТЪ, УАС-ТЪНИ. ЧЕС-ТИЦА, ПРИ-ЧЕС-Т.

Заједничко У.

1. БУДУЋИ КРАТКО И НЕПОТЦУНО ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ъ**.

ПРИМЕРИ:

КОР. GUB:

ГЪБ-АНИЕ, ГЪБ-ЕЖЪ, ГЪ-ИЪ. ПЪ-Г-ПУТИ, ПРЕ-Г-НУЋЕ, ПРЕ-ТНІЕ. ГА-ДАЦ.

КОР. DHUGH:

ДЪШТ-И, ДЪШТ-ЕРИЪ. ЊЪ, КЪЪ, КЪ-ЕРИН.

КОР. DHUGHS:

ДЪЖД-ИТИ, ДЪЖД-Ъ. ДЪЖД-ДАЖД, ДЪЖД-А, ДЪЖД-ИТИ. ОНОСЪНЪ.

КОР. DHUB:

ДЪ-НО (б отпада пред *н*). Д-НЪ, ДЪ-НО, ИЗ-ДА-НАК.

КОР. DHRUGH:

ДРЪГ-ЪТАТИ, ДРЪГ-ЪТЪ. ДРЪХ-ТАТИ, ДРЪХ-ТАТИ, ДРЪХ-ЪТ.

КОР. NUK:

НЪШТ-КЪ. НЪЪ-ВЕ, НЪЪ-ВИЦЕ.

КОР. MUK:

ЗА-МЪК-А, ЗА-МЪК-ИЖИ. ЗА-МК-А, С-МЪЪ-И.

2. ОСНАЖЕНО У **au**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **оу** (*y*)

ПРИМЕРИ:

КОР. KU:

КОУ-КЪНИЦА, КОУ-КАТИ. КУ-КАТИ, КУ-КЪВАВА, КУ-БАВАЦ.

КОР. KUD:

КОУД-ИТИ, КОУД-ИТЕЪ. КУД-ИТИ, ПЪ-КУД-А

КОР. KUKU:

СЛОУ-ГА, СЛОУ-ЖКЪ. СЛУ-ГА, СЛУ-ЖИТИ, СЛУ-ЖИ-ТЪ.

КОР. GUB:

ДКО-ГОУЪЪ, СОУ-ГОУЪ-Ъ. ДВО-ГУБ, ДАН-ГУБ-А, ГУБ-ИТАК.

КОР. GRUD:

ГРОУД-А, ГРОУД-ЪВЪ, ГРОУД-НЕ. ГРУД-А, ГРУД-ИЦА, ГРУ-МЕН.

3. ОСНАЖИВШИ СЕ У **au**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ок**.

ПРИМЕРИ:

КОР. GU:

ГОК-ОРЪ, ГОК-ОРИТИ. ГЪВ-ЪР, ГЪВ-ЪРНИК, ГЪВ-ЪРНИЦА.

КОР. NU:

НОК-Ъ, НОК-ЪШТИНА. НЪВ, НЪВ-ИНЕ, НЪВ-ОСТ, НЪВ-ЪК.

4. ОСНАЖИВШИ СЕ У **au**, ГЛАСИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ав**.

ПРИМЕРИ:

КОР. KRU:

СЛАК-А, СЛАК-ЪНЪ, СЛАК-ЪН-СТВО. СЛАВ-А, СЛАВ-ИТИ, СЛАВ-АН, СЛАВ-КО.

КОР. TRU:

ТРАК-А, ТРАК-ЪНЪ. ТРАВ-А, ТРАВ-ИЪК.

КОР. RU:

РАК-ЪНАТИ, РАК-ЪНАТЕЪ. РАВ-АН, РАВ-АН, РАВ-НИТИ, РАВ-НО.

5. ОСНАЖИВШИ СЕ У **au**, И ГЛАСЕТИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА **ав**, ПРОМЕНОМ МЕСТА МЕЂУ СУГЛАСНИЦИМА ГЛАСИ **ва**.

ПРИМЕР:

КОР. SKU:

КВА-СЪ. КВА-С, КВА-САЦ.

3. њ у њ :

КОР. СКАТ :

СВѢТ-Ъ, СВѢТ-ЛОСТЬ, СВѢТ-ЪЦЬ, СВѢТ-ИТЬ (СВѢТ-И), СВѢТ-ИЛЬНИКЪ. СВѢТ, СВѢТ-ЛОСТЬ, СВѢТ-ЛЯТИ, ПРѢ-СВѢТ-А, СВѢТ-КОВАТИ, СВѢТ-ИЬА, СВѢЋА (СВѢТ-ЈА), СВѢЧАНЬК, (СВѢТ-Ц-ЈАНИК).

КОР. ВѢС :

ВѢС-Ъ, ИЗ-ВѢС-Ъ, ПРѢ-ВѢС-Ъ, ВѢС-И, ПРѢ-ВЕС, ЗА-ВЕС-А, ЗА-ВѢС-А.

4. њ у а :

КОР. ЛѢЗ :

СЪ-ЛѢЗ-Ъ, ЗА-ЛѢЗ-Ъ. ЛѢЗ, ДѢ-ЛѢЗ, ЗА-ЛѢЗ, ПРѢ-ЛѢЗ, ИЗ-ЛѢЗ, ПРѢ-ЛѢЗ, РАЗ-ЛѢЗ, Ё-ЛѢЗ, С-ЛѢЗ-ИТИ, ДѢ-ЛѢЗ-АК, Ё-ЛѢЗ-НИЦА.

КОР. СѢД :

САД-Ъ, НА-САД-Ъ. САД, САД-ИТИ, ПРИ-САД, РА-САД (РАЗ-САД), НА-САД, НА-САД-ИТИ, НА-САД-ИВАТИ, РА-САД-НИК (РАЗ-САД-НИК), ДѢ-САД-А, ДѢ-САД-АН.

5. н у ој :

КОР. БОЈ :

БОЈ, ИЗ-БОЈ, ПО-БОЈ, ОУ-БОЈ, РАЗ-БОЈ. БОЈ, З-БОЈ (С-БОЈ), ПРИ-БОЈ, БОЈ-АК, БОЈ-ИШТЕ, Ё-БОЈ-НИЦА, РАЗ-БОЈ-НИК.

КОР. ВОЈ :

НА-ВОЈ, ПО-ВОЈ, ПРѢ-ВОЈ, ЗА-ВОЈ, ЗА-ВОЈ-ИШТЕ, ПО-ВОЈ-НИЦА, Ё-ВОЈ-АК.

6. њ у оу (у) :

КОР. ДУХ :

ДОУХ-Ъ, ПРО-ДОУХ-Ъ, ВЪЗ-ДОУХ-Ъ, ДОУША (ДОУХ-И). ДУХ, ВЪЗ-ДУХ, ДУША, ДУХ-ОВИТ, ДУШ-ЕВАН, З-ДУХ-А, ЗА-ДУХ-А.

КОР. УК :

НА-ОУК-Ъ, НЕ-ОУК-Ъ, НА-ОУУ-ИТИ СА. НА-УК, НА-УК-А, НА-УЧ-ИТИ, УЧ-ЕН.

7. њ у ов.

КОР. КЪ :

КОВ-АТИ, КОВ-Ъ, О-КОВ-Ъ. КОВ, ОТ-КОВ, ПОТ-КОВ, КОВ-А, КОВ-АТИ, КОВ-АЧ, КОВ-НИЦА.

КОР. СЛЪ :

СЛОВ О, БЛАГО-СЛОВ-Ъ, СЛОВ-ЪНИЦЪ. СЛОВ-О, ПРО-СЛОВ-ИТИ.

8. њ у ав.

КОР. СЛАВ :

СЛАВ-А, СЛАВ-ЪИТЬ, СЛАВ-ЯТИ. СЛАВ-А, СЛАВ-ИТИ, СЛАВ-КО, СЛАВ-КА, ПРѢ-СЛАВ-А, ПРѢ-СЛАВ А, ДѢБРО-СЛАВ.

КОР. БАВ :

БАВ-ИТИ. БАВ-ИТИ, ЗА-БАВ-А, ПРѢ-БАВ-ИТИ.

9. њ у ж.

КОР. ПРЪГ :

ПРЪГ-Ъ, ПРѢ-ПРЪГ-Ъ, СЪ-ПРЪГ-Ъ. ПРЪГ, ПѢ-ПРЪГ, ПРЪЖ-ИНА.

КОР. ТРЪС :

ТРЪС-Ъ, ПО-ТРЪС-Ъ. ТРЪС, ТРЪС-КАТИ.

10. њ у љ и љь.

КОР. ГЛАД :

ГЛАД-Ъ. ГЛАД, ГЛАД-АН, ГЛАД-ОВАТИ.

КОР. ВЛАК :

НА-ВЛАК-А, ОБ-ВЛАК-Ъ (ОБ-ВЛАКЪ). ВЛАК, ОБ-ЛАК, ПРѢ-ВЛАК, С-ВЛАК, Ё-ВЛАК-А, НА-ВЛАК-А, ПѢ-ВЛАК-А, ПРѢ-ВЛАК-А.

КОР. ЖЛЕБ :

ЖЛЕБ-Ъ. ЖЛЕБ (ЖЛИЈЕБ), ЖЛЕБ-ИТИ (ЖЛИЈЕБИТИ).

11. њ у љ, ол, ел.

КОР. ХВАЛ :

ХВАЛ-А, ПО-ХВАЛ-А. ХВАЛ-А, ПѢ-ХВАЛ-А, ЗА-ХВАЛ-ИТИ.

КОР. ДОЛ :

ДОЛ-Ъ, ДОЛ-А. ДѢ (ДОЛ), ДѢЛ-А, ДОЛ-ИНА.

КОР. СТЕЛЪ :

СТЕЛЪ. СТЕЛЪА, ПѢ-СТЕЛЪА.

12. рѣ у ра, рѣ, ро.

КОР. МРЪК :

МРЪК-Ъ. МРЪК, МРЪЧ-НО, С-МРЪЧ-ИТИ СЕ.

КОР. ПРЪХ :

ПРЪХ-Ъ. ПРЪХ, ПРЪШ-ИНА, ПРЪШ-ЛЪИВ.

КОР. СТРЪК :

СТРЪК-Ъ, СТРЪК-А. СТРЪК-А, СТРЪК-НУТИ.

КОР. ГРЪМ :

ГРЪМ-Ъ. ГРѢМ, ГРѢМ-ОВИТ, ГРѢМ-ОВНИК.

13. рѣ у ар, ор, ер, ир.

КОР. ЖРЪ :

ЖАР-Ъ, ПО-ЖАР-Ъ. ЖАР, ПѢ-ЖАР, ЖАР-ИТИ, ПО-ЖАР-НИК, ЖБР-КЪИ.

КОР. прѣ: вѣс-пар-ѣ, пар-а. пар-а, за-пар-а, по-пар-а.
КОР. врѣ: нз-вор-ѣ, за-вор-ѣ. из-вор, прѣ-вор, об-ор, (об-вор).

КОР. дрѣ: из-дер, прѣ-дер, козѣ-дер.
КОР. врѣ: врѣ-ѣ. вѣр, из-вир, љ-вир, колѣ-вир.
(СВРШИТЕ СЕ)

НЕШТО О ОСНОВНОЈ НАСТАВИ У ЕНГЛЕСКОЈ

У доњем дому енглескога парламента, у седници 14. Јула ове године, приликом усвајања буџета министарства просвете, министар *Мундела* говорио је значајну беседу, из које доносимо (по *Revue pedagogique*) ове податке:

Кредит који је парламенат одобрио 1882-3. за основну наставу износио је 2 749 863 фунте стерлинга (68 745 575 динара). Сада, за 1883-4. годину, тражи се 2 938 930 фуната стерлинга, дакле 189 000 фуната стерлинга (4 725 000 динара) више. Овај вишак неће изнети толико, кад се узме у рачун да је у фебруару ове године тражен и одобрен кредит за 1882-3. годину од 42 122 фунте стерлинга (1 053 050 динара), те тако се вишак за идућу годину смањује и износи 146 945 фуната стерлинга (или 3 673 625 динара). Онај накнадни кредит од 42 122 фунте стерлинга морао је произаћи услед необично увећаног броја деце у основним школама, а ово се опет има преписати већим делом утицају новог закона од 1880. године, којим је по свима парохијама (општинама) заведено начело обавезне наставе. Сада је достигнута највећа цифра односно деце која су доиста ишла у школу спрема оне која су уписана, а то је скоро 72 од 100.

Број деце, пописане за школу, износио је 1881. године 4 045 000, а године 1882. порастао је на 4 189 000, дакле 144 000 деце више. Средњи број деце која су доиста ишла у школу износио је 1881. год. 2 863 000, а 1882. године 3 015 000, дакле 152 000 више. Што се тиче деце, која су свршила четири или више разреда основне школе, њихов је број износио 1881. године 26,83%, а 1882. године 28,26%, и то је један од врло повољних резултата који има да се забележи.

Број дипломисаних учитеља и испитаних помоћника износио је 1882. године 48 118, дакле 3538 више но претпрошле (1881.) године. С друге стране може се констатовати да се смањио број *pupil teachers-a*¹⁾ за 5354, јер их је 1881. године било 33 639, па је 1882. године тај број спао на 28 285.

Број деце која иду у добровољне (приватне) основне школе износи од оне целокупне цифре 2 884 250, а број деце која иду у јавне²⁾ основне школе износи 1 305 362. Школарина је износила у средњу руку по 11 шилинга (13 дин. и 75 пара) од једног питомца у добровољним основним школама, а по 9 шилинга и 4 пенса (11 дин. и 65 пара) у јавним основним школама.

Ако смо ради да видимо у истини, за колико је порастао број оних питомаца који остају у школи све док не доврше и њен виши течај (од IV до VII године), то није доста да се зауставимо само код оних цифара које мало час у облику процената наведосмо, т. ј. да их је 1882. године било 28,26% спрема 26,83% у 1881. години; него треба да узмемо у обзир целокупне цифре, јер оне су много речитије. Године 1872. број оних ђака који су могли полагати испит из онога што се учи у вишим разредима основне школе енглеске износио је 118 хиљада; после 6 година (1878) тај је број порастао

¹⁾ *Pupil teachers* — *ишпа тичер* — то су младићи, који, место да иду у учитељску школу као учитељски питомци, спремају се за учитељски испит под управом каквог надзорника школског, те у његовој школи отпављају звање учитељског приправника, т. ј. под-учитеља. Енглеско министарство просвете жели да замени те младиће правим помоћницима учитељским; зато се сваке године почео њихов број знатно и да смањује.

²⁾ Што ми овде називамо јавним школама, то се енглески зове *School Boards* и означава школе под управом извесних школских одбора или комисија.

на 324 хиљаде, а године 1882. достигао је цифру од 599 хиљада. То је доиста велики напредак, и, што је још значајније, врло брз напредак; на ипак и то све још није довољно спрема онога шта још има да се уради у том погледу. Оно што је досад урађено јест доиста нешто; али оно што још има да се уради, много је више и јаче. Има у најмању руку бар пола милијуна деце, способне и дорасле за школу, која никако не иду у школу и ова се цифра из године у годину све више увећава.

Уз то ваља имати на уму још једну врло важну околност, а то је, да у Енглеској деца не морају да иду у основну школу онолико колико деца по другим земљама јевропским (изузимајући неке земље у јужној Европи). И онда наравно не треба се томе ништа чудити, особито кад се зна да се у више но у 9000 парохија енглеских може свако дете ослободити од даљег идења у школу, чим положи испит из предмета четвртог разреда основне школе. Хиљадама хиљада деце употребљава се по цео дан на рад, чим напуни десет година. Примећено је досад да се по многим парохијама све више и више журе, да дете што пре положи испит из четвртога разреда, па да не мора више да иде у школу него да ради код куће или у фабрици или да се да на занат. Један попа из једне сиромашне парохије прикупио је податке о узрасту у коме деца из његове парохије свршавају четврти разред основне школе, па је нашао ово: Године 1877. било је сваком детету, које је излазило из школе, у средњу руку, по 14 година; већ 1878. спало је то на 13 година и пет месеци, а 1879 чак на 11 година и 8 месеци. Године 1880. било је сваком детету које је излазило из IV разреда у средњу руку по 11 година и 2 месеца, године 1881. по 10 година и 10 месеци, године 1882. по 10 година и 9 месеци а 1883. године спшло је чак на 10 година и 8 месеци.

Но ма колико да су знатни напори и жртве које данас Енглеска чини за своје основне школе, ипак не треба сметати с ума, да се у другим земљама чини куд и камо више. Тако на прилику у Саксонској мора свако дете да иде у школу од своје шесте па до навршене четрнаесте године своје; па у тој истој земљи било је 1882. године деце до-

расле за школу 493 467 и од тог броја школу је у истини уредно походило 492 912, а оно мало што није долазило у школу (њих 555) имало је свог законитог оправдања. Исте резултате наћи ћемо у Норвешкој, Шведској и Швајцарској. Но на најдивније призоре у погледу онога што се сада чини за основну наставу наћи ћемо у Француској. У тој земљи буџет за јавну наставу износи ове године 5 300 000 фуната штерлинга — 132 500 000 динара — не рачунајући толике и толике друге кредите који су одобрени за подизање зграда школских. Прирез на једног становника, за јавну наставу, износи у Паризу три пут више но у Лондону.

Даље говори министар о томе колико је школа утицала на умањење кривица у новијег нараштаја. У Бирмингему број младих преступника износио је у средњу руку на годину за периоду од 1871. до 1875. године 1373, за другу периоду од 1876. до 1880. године износио је 1084, а за годину 1881. и 1882. износио је 842. Из извештаја надзорника над заводима за поправку узети су ови подаци: 1869. године број затворених младића био је у тим заводима 10 314; 1875. године овај број спао је на 7212 и тако је поступно опадао редовно из године у годину и сада износи 5480.

Недовољна храна дечија, у породицама сиромашнога стања, узрок је, и то први и највећи, што деца у многим варошима врло слабо напредују у наукама. Један надзорник лондонских школа озбиљно је проучавао прилике у којима живе деца што походе основне школе. Често се мисли, да основне школе, у Лондону не достижу ону врсту деце којој су оне нарочито намењене и да је најсиромашнија класа остала до сада изван њеног домаћаја. Љуто се сви варају који тако мисле. Треба прочитати само извештај оног надзорника и отићи у школе неких и неких предграђа лондонских, па ће се сваки морати да зачуди оној беди и сиротињи у којој живе деца из тих крајева. Нарочиту пажњу обратио је министар на потребу да се деци што иду у школу набавља боља храна по оном практичном начину који је заведен у једној школи у Девонширу. Ову је школу подигао пре неколико година један члан Скупштине, по имену *Хари Пик*. Приметивши како многа деца слабо успевају у науци, он потражи у-

зрока томе стању, па да према томе предузме мере за лечење. Опазио је да деца доносе собом само тек по коју мрвицу хлеба или другог каквог јадног јела, па је увидео, да треба пронаћи средства како ће се деца осигурати довољном храном онако исто као што су осигурана наставом. Услед тога он уреди да се деци даје пет пута преко недеље ручак за који она да плаћају по 10 пара динарских; за два детета из једне куће сведена је цена на 45 пара на недељу. Рачуни овог предузећа вођени су с највећом уредношћу и из њих се види, да је од Октобра 1876. па до Декембра 1882. г. издато 110 221 ручак и да је целокупан трошак изнео 1, 074 060 пара, а средњи оброк чврсте хране износио је $7\frac{3}{4}$ унције (око 220 грама). Надзорник школски из тога округа пише о томе овако: „Оно што је покушао г. Ханри Пик потпуно је испало за руком. Оно што сада пада највише у очи свакоме који у ове школе дође, то је здравље и снага што се огледа на лицу свакога детета. Ова пак снага није само у телу и мишићима, него се исто тако види и на самим испитима. Грдна је разлика између спољашњег изгледа ове деце и њихова рада у школи и између оне деце која не живе овако, а налазе се у суседству с њима.“ Кад су поређени резултати испита од године 1880., непобитно се доказало како боља храна јако утиче на напредак наставе. Тако, по појединим струкама, опажени су ови резултати: у читању положили су добар испит њих 98 од 100, у писању и правопису њих 96, у рачуну њих 98, у земљопису њих 66 и у граматици њих 79 од 100. — Други пример даје нам једна јеврејска бесплатна школа у једном предграђу лондонском. Деца су почела да долазе куд и камо уредније у школу откако се неколико пријатеља школиних почело интересовати не само о ономе што деца уче по школама, него и о њиховоме оделу и другоме што им

треба. У овом погледу Јевреји су се показали, вели министар, бољи од Хришћана. Јевреји из богатских предграђа испунили су своју дужност према Јеврејима по сиромашним квартовима; желети је да и богаташи Хришћани тако поступају према Хришћанима који су сиромашни.

Бројеви које ћемо сад навести показују у каквој се беди налазе толике породице оне деце што иду у основне школе лондонске. У једној школи, у једном кварту лондонском, има деце из 313 породица. Од овог броја 182 породице — а то је 58 од сто — живе у стану у коме немају више од једне собе за живљење. У другој једној школи долазе деца из 487 породица. Од ових 487 породица њих 400 немају више од једне собе — а то чини 82 од 100. — У трећу једну школу шиље 339 породица своју децу и од тог броја њих 289 — а то је 85 од 100 — немају такође више од једне собе. У четвртој једној школи педесет и двоје деце од стотине долазе на породице које немају више од једне собе у своме стану, тридесет и шесторо од 100 на породице које имају по две собе и 12 од 100 на породице које имају више од две собе. У петој једној школи 75 од 100 деце долази на породице које немају такође више од једне собе.

„Крајње је време и прека је потреба да се ма како и ма колико поправи храна оној деци што морају да иду у школу. Нема земље у којој се свет тако слабо брине о ономе што је сваком детету најпрече и најпотребније, т. ј. о храни и о оделу, као што се мало брине о томе свет у Енглеској.“ —

Тима је речима завршио енглески министар свој говор у скупштини. Француски педагошки часопис, по коме смо овај министров говор донели, додаје само још ово: „Човек мора да честита себи кад чује да има министара народне просвете који и овако умеју да говоре онде где треба.“

КАКО ДА СЕ ПРЕДАЈЕ ГЕОМЕТРИЈА?

НАПИСАО ПРОФЕСОР

СТЕВА МИЛОВАНОВ

У НОВОМ САЛУ

1. Данашњи век, век је науке, век напретка и развитка људског ума и људског духа.

Ко данас не учи, ко данас мало знаде, није пристао никуд, није ни за што, и слободно се може рећи да и не ходи по земљи, да не живи.

Што вреди за појединце, то вреди и за читаве народе. Који народ не корача корак по корак за напреднијим народима, пронао је и нема будућности. Зато и тежи сваки, па и најмањи народ, да шири просвету, да шири науку.

Наука се мора у свију народа развијати; мора се развијати и усавршавати према душевној моћи и снази народа тога.

Сваки зна, да се наука понајвише црпи у школама; та да тога није, не би ни било толико школа, не би сви људи у школу ишли. Нико, уверен сам, неће ни штети ни смети казати, да се човек не учи у школи. Истина до знања, до науке, до образовања и просвете долази се и другим путем, али је ипак једино школа позвана, да се у њој учи и научи. Обичан живот, живот са људима, разговор и договор са пријатељем и другом, књига, жив пример на другима, — све то учи човека, све га то образује, но ипак у школи је темељ свему.

Из овог сваки може видети, колико вреди школа, а по томе и они, који у школи раде. Донста је леп и узвишен позив сваког учитеља, сваког професора, сваког у опште наставника.

Лепо је и дивно име учитеља; али је то тек онда тако, ако је учитељ вољан да врши савесно своју дужност, ако је учитељ прави учитељ, ако учитељ и срцем и душом пријања, да му ученици науче што год. Професор мора за тим ићи, да му ученици науче предмет, који им предаје.

Не намеравам писати у опште о учитељима и професорима, не мислим говорити ни о свима предметима, који се у школи којој предају; то се не да урадити у расправи једној, за то треба времена, треба труда, треба искуства, а ја радо признајем, за то још дорастао нисам. Скромна ми је жеља само, да онолико, колико сам читао, колико сам искусио и сам увидео, кажем, како се предаје и како треба, да се предаје *геометрија* у гимназијама и реалкама, у опште у средњим заводима, ако смо ради, да буде успеха, ако желимо, да нам труд буде морално награђен, ако

нам је намера, да радимо на умном напретку и развитуку народа, којег смо синови и којег синове учимо.

2. Надам се да ми се замерити неће нимало, ако баш овде у неколико само бацим поглед у опште на професоре по средњим школама. Мислим, ово ће ми се у толико више и пре дати за право, што се у нас о томе у опште врло ретко гласови чују.

За учитеља у основној школи вели се, да учи децу, а за учитеља у гимназији и реалци, да предаје овај или онај предмет. У опште је некоректно рећи: не предаје професор и не сме предавати, и он мора учити децу. Ово особито важи за ниже разреде; у вишим може поднети и предавање.

Учити и учити, па рецимо и предавати и предавати, није свеједно. Колико учитеља, колико професора, рећи можемо, сваки друкчије учи и предаје. Сваки има и свој начин па и своју методу. Наука истина учи, како да се учи и предаје, али је то теорија само, која се има тек на учитељу да покаже. Разуме се, да помаже и то наставнику. У дидактици наћи ће он и научиће основне тачке, којих му се ваља држати, па да дође до цели и до успеха, но поред свега тога много и највише зависи од чисте индивидуалности учитељеве и професорове, како ће да учи и предаје.

На учење учитељево пази се прилично, но ипак не толико, колико би требало. Учитељ учи у учит. школи и препарандији, како да поучава децу у коме предмету: учи се томе теоретично а учи се и практично. Кад сврши препарандију или учит. школу зна већ нешто начина, а, кад ступи у школу, иде му обичније и вештије, него кад професор ступи за катедру.

На основну наставу у опште пази се боље, него на вишу; па тако и на дидактичну и педагошку спрему оних људи, који долазе за учитеље. Каже се до душе, треба и онај, који се спрема за професора, да педагогију слуша на великој школи или на универзитету; али то се само жели, и онда зове се само да ју је слушао. Слушалац има и педагогију уписану међу осталим предметима, а из ње знаде толико, колико баш ништа.

Гимназија, реалка и други средњи заводи још су школе, у њима се још учи и предаје наука, ту се мора још непрестано пазити на предавање.

Има поред тога и листова, који се баве предметима, што долазе у основне школе. Туда се цише

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

већином за учитеље и они могу допуњавати и попуњавати оно, што још добро проучили нису. За професоре и у том погледу у нас слабо се постарало, премда и у тим часописима има ствари, које треба да прочита и сваки професор, и туда има ствари, које су и њему од користи. Треба их само читати!

Као што видимо, професори су остављени сами себи, те зато баш и треба, да *сами* што више и што боље пазе, како раде у школи, како уче децу, како предају, како питају.

Нећу да претерујем, те да кажем, да професори не пазе, како предају, нећу ни да помислим, да професори не знају доста педагогије и дидактике, али ћу рећи, да они на то не пазе како треба и колико би требало да о томе бригу воде.

Колико се иште од професора, да разуме предмет и науку, да је печен у предмету који предаје, толико се и још више тражи, да знаде у опште учити децу и предавати им, а особито свој предмет: једно без другог не иде, и успеха не може бити никаквог, или, ако је каквог, то је непотпун и привидан. Не вреди ништа, ако професор знаде, што—но—реч, предмет у прсте, кад не уме да се лепо и тачно изрази и да каже оно о чему мисли.

3. Ученик учи радо само оно, што разуме. Има истина и таквих ђака, који уче и оно, што не разумеју, али то се не може ни назвати учењем, нити је то учење.

Кад ученику треба да схвати и разуме, што чује и види, мора му се тако и казати. У средњим школама треба још и више на то пазити, јер се ту има посла с тежим предметима, за које ваља ученику и боље пажње и већег труда.

Прва брига сваког учитеља и сваког професора треба да је, да предмет кроз провикне: да знаде, како се развијао и како треба да се развија. Ово су тешке ствари, зато и није за свакога свети позив професорски.

Ученик се мора обично држати професорова тумачења, па, ако му овај којекако каже, смеша и побрка, он ће тако исто смешати, побркати и којекако казати, и никад неће тачно и потпуно знати. Да ученик схвати и онда да научи, мора му предавање професорево бити јасно и чисто; он ће да понови то и да научи; иначе нема од науке ништа.

Но није доста, да се професор само изрази јасно и разговетно, па да ученик учи предмет, него учитељ треба уопште да уме науку омиливати ученику; својим предавањем и поучавањем мора заинтересовати ђаке за предмет који предаје, мора им удати воље, да уче, да радо уче. Све ово није тако лако: стаје доста труда и муке.

Колико ми је познато, и на ово се слабо пазе. Обично се каже: „ако не учи, биће рђаво оцењен“. Све је то лепо, али ми нисмо за то у школи, да само оцењујемо, нити само за то да просто дођемо у разред, те да се једног сата сити напредајемо, а другог да деђемо, да се важни направимо, па да — испитијемо. Ми смо учитељи, ми смо професори, зато треба своје ученике да учимо, да им науку уливамо, колико је могуће више; ми смо за то, да им науку милимо, да им вољу за учењем будимо па и пробудимо.

Школа није, да из ње излазе свршени и научени људи. Школа мора само да да пута и начина, школа мора да научи човека како ће сам да учи и самостално да ради. Није школа, да се у њој стварају философи и научњаци сваке руке, она их само упутује, и тек доцније самосталним радом и трудом долазе они до мисли и дела, која им имена вековече. Свему овоме учи школа, све ово деца ће постићи и достићи онда, ако је воље и начина у професора, ако зна да поступа као што треба, и са предметом, који предаје а и са ученицима, којима предаје.

Кад се дакле да постићи, мора се за тим и ићи. Сваком се професору замерити мора, који то на уму нема и за тим не тежи. Који је год рад вршити тачно и савесно своју дужност, који је год вољан бити од користи народу, из кога пониче и којег децу учи, нека пазе на свој предмет, на своје предавање и на свој рад.

4. Колико се има пазити у опште на сваки предмет, толико још више на геометрију. Ако је ишта тешко данас згодно и ваљано предавати, то је математику, а имено геометрију. И данас је тешко, а пре је било још и теже.

Ако се игде мора пазити и за тим ићи, да се ученику предмет омили, то најпре у математици, особито у геометрији, а то зато, што у геометрији, како се досад предавала, а и данас још највише предаје, мора ученик много мислити и расуђивати, што му се ту, тако рећи, скоро најјаче умно напрезати ваља. Ако је ученик рад, да схвати геометрију, мора знати и мислити и размишљати; због тог у неким државама и избадују геометрију из доњих разреда, као предмет, па је спајају са цртањем; из геометрије онда само толико узимају, колико је најнужније: узимају просте основне облике геометријске са основним правилима без икаквих догазивања, да су та правила добра. У вишим разредима тек учи се геометрија систематично.

Цртање и тумачење цртежа треба да прати једно друго у нижој гимназији. Тако се уводи у те разреде у неку руку генетичка метода за предавање геометрије. О овој методи говорићемо опширније мало

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

није. Цртежи су у опште од велике користи, јер, цртајући фигуру и слику, ученик учи; он сам ствара оно што има да упамти; он сам прави то. Кад је свршио, стоји пред њим фигура готова, али је уједно већ и упамтио оно, што му ваља упамтити и научити. Цртежи даље у много прилика подстичу на учење. У вишим пак разредима долази поред цртања и тумачења још и — рачун.

Кад се узме, да је геометрија доиста потежак до данас био предмет, те кад се к томе дода, да је метода у предавању геометрије до данас била незгодна, а и данас је још така, — онда је оправдано, што се геометрија у нижим разредима спаја са цртањем.

Осим тога у нижој гимназији још влада код ученика мање више детиња памет; још ученици нису толико кадри сами себи јасна рачуна давати о ономе што чују, што уче; у вишој су већ сви ученици развијени, те им се може геометрија лакше и са неким успехом предавати и начином и методом, којом су се до сад служили професори а и данас већином служе.

Што се тиче геометрије у основним школама, није ништа друго до цртање и тумачење, и не треба ништа више ни да буде. Ако је што више — претерано је.

Чудновато је, но ипак је истина, да се доскора држало, да за математику у опште, дакле и за геометрију, треба особита дара, треба талента. То не стоји; и доказаћемо доцније, да није тако.

Истина тешко је учити геометрију; али питање је, шта је у њој теже, него у ма којој граматици? За геометрију ваља увек на уму имати, да је треба предавати тек онда, кад ученици дорасту за њу, и да се мора предавати начином разумљивим, методом згодном.

У методи се досад највише гршило а и данас још грши. За сваки предмет треба добре методе, за математику, особито за геометрију још и пре. Читати стране језике, превађати са њих и особине у њима тумачити и учити, не ниште бог зна какве методе, колико начина и воље од професора. За то су згодни и слабији методичари. За геометрију ништу се добри методичари.

Намера ми је права и била, да пишем о методи, којом се треба служити при предавањима из геометрије, а уједно да додам, чиме се, поред добре методе, даде још доћи до успеха у геометрији.

II 5. До пре својих дваест триест година била је у геометрији још свуда синтетична метода; свуда се предавало по методи *Евклидовој*, која је и направила од геометрије тежак предмет.

Евклид је написао геометрију, али ју је тако удељив, да је свако геометријско правило било за себе, свако правило била је једна целина са доказом о

правилу том; пазило се једино на то, да не дође какво тврђење пре него што се изведу правила којима ће се доказати.

Тако у главnome, у целини, није било никакве стварне свезе, читава геометрија изгубила се у појединим правилима и доказима о њима. Бак је правила и доказе учео, и мора да му је тешко падало учити их и памтити их, кад је свако стајало за себе, кад су скоро сва била без икакве свезе. Неке је свезе морало бити, само је била слаба.

Тако учити геометрију мора бити тешко, и ако је који и научно и знао је, зацело није ни у пола награђен му труд, који је утрошио на учење. Тако научена геометрија и заборавља се лако. Сваки знаде, да је све слабије, што се направи од комада, него кад се начини из целине; чим се крије што, већ није и неће бити дуга века. Тако је и са геометријом и са њеним комадима, који се један за другим уче.

По тој синтетичној методи уче се геометријска правила, доказују се геометријске истине, извађају геометријски изрази: све се то учи по њој — једино се пак не учи, не учи се, како се та правила, како се те истине, како се ти изрази развијају једно из другог. По тој методи не учи се и није се учило, како се геометрија развија, како геометрија расте.

Кад се узме, да је учење по овој методи просто меморисање, кад се узме, да је ученик имао на свакој страни бар по једно ново правило, бар по једну нову целину, те онда дода, да су се неки ученици у томе доиста особито показали, те правила редом знали, па чак и на којој је страни и под којим бројем правило које — није чудо, што се пронело, да за геометрију треба особита дара, особита талента.

Поред незгодне методе, шкодило је самоме предмету и то, што су многи видели, као бајаги, да дара немају за геометрију, те је нису хтели ни учити.

Из свега видимо, како је метода рђав утицај имала на сам предмет, на читаву геометрију. Са геометрије прешло је то и на целу математику.

Данас се држи, а тако и јесте да је метода погрешна, а стари, и до скоро, држали су опет, да се у геометрији, и у опште у математици, најбоље учи мислити, јер она појмове јасно прецизује, консеквентно их спаја и ређа, а тиме изоштрава мишљење и памћење. Зато се и развила сва геометрија у пређашњем добу у том духу и у том правцу. Сви најславнији геометрничари писали су своја дела синтетичким начином и тако их данас имамо.

Старији писци геометрије примили су начин од Грка, а ми опет од њих. До скоро држали смо, да друкчије не може ни бити и да је то најбољи начин. Но све се усавшава, све поправља и дотерује, те се

тако и до тога дошло, да метода у предавању геометрије није добра и да се променити мора, ако се хоће правог успеха у геометрији.

Истина до данас се још мало у том погледу урадило, али се почело и ићи ће.

6. Како је *Евклидова* метода незгодна, почело се увиђати тек онда, кад је уведено рачунање и у геометрију, кад се анализа развијати почела, а особито, кад су *Штајнер*, *Мебије* и други ударили темељ новој геометријској дисциплини: новијој геометрији.

Сад се тек управо доказало, како је рђаво, што у геометрији нема праве свезе између појединих геометријских истина: како читав предмет није удешен и уређен, као што треба.

Против синтетичне методе подигло се више њих. Говоре, да је још краљ *Птоломеј I* запитио самога *Евклида*, да ли се не би нашло какогод згодније методе, по којој ће се геометрија учити и предавати. *Евклид* је на то, веле, одговорио. „*μη εἶναι βασίλειον ἀναλλοῦν πρὸς γεωμετρίας*“, а то ће рећи да, нема бољег пута.

Против *Евклидове* методе подигли се у новије доба и философи и педагози.

Хербарт је осуђује, што није математично елегантна и, што се њоме не да философски проникнути геометрија; онда прелази, те је кори и са педагошког гледишта, а особито због тога, што се повлаче помоћне линије па и читаве помоћне фигуре, да се докажу поједина геометријска правила, те каже: „тима се отежава читав предмет и огорчава свако уживање у њему; мисли, које се морају удубити у саму ствар, разлазе се по странпутицама, а тако се губи чисто и спекулативно схваћање, па, ако се дође до цели, шта се добија? Доказу се мора веровати, јер се ишло корак по корак сасвим логично, али у целину се није продрло. Шта више, сваки тај корак прекидао је право мишљење, зато се скоро могло веровати и циглој речи професоровој, а доказ се није морао ни изводити.¹⁾

Шоенгауер вели, да ће се онда тек метода у математици поправити, кад се више не уздржи, да је боље доказати него очигледно представити и показати.

Тренделенбург говорећи, како целина није ништа друго него низ различитих тврдња, које су одељене једна од друге, вели, да је све лепо, али вештачки склопљено, и нигде се не види, како што постаје, како расте.

Много жешће напали су на синтетичну методу педагози. Особито се у томе одликује *Магер*, који је

писао још 1842. године у свом педагошком реви-ју а под насловом „*Methode der Mathematik*“ ужасно против ове методе. Он претерује и опет му наводим у неколико и то баш грђе речи, да се види, како се силно може човек занети:

„То је та синтетична метода математичара по *Евклиду*. Створ који је хром на све четири ноге, и има највише за онога неке вредности, који ствар већ зна. Та је метода за то, да се у школи време троши: њоме се улењо учитељ и у философском и у педагошком и у дидактичком погледу.“ Затим мало ниже: „она је осудила нашу сироту децу, да већ у школи покају у напред све грехе, које ће тек касније да почине. Имао сам талентиране деце, а која су и учити хтела, и та би радије уговор направила, да добијају недељно четири пута по неколико батина, у место, што четири сата геометрије имају преко недеље.“

Да ово овде није огорченост и нека пристрасност, нико рећи неће. Нико, ко мислити може и хоће да мисли, неће казати ни доказивати, да је синтетична метода добра и сваки ће дати савесном нападачу за право, само не треба претеривати,

Стоји истина, да је лако поправљати, лако другог оцењивати, лако другом замерати, но сам удесити и написати штогод, тешко је.

7. Ови и други приговори синтетичној методи у геометрији имали су и своје добре стране, потпуна плода немају додуше још, али ће бити: та има томе неколико десетина година, како се баш због тих приговора развија нова метода, коју хвале и веле, да је боља од синтетичне и да би је зато требало свуда увести у геометрију,

Да се ова метода уведе у геометрију и то је помогло, што та метода влада у модерној математици и у тако-званој новијој геометрији; што је овде, може и мора доћи и у елементе у геометрији.

Принцип овој методи јесте промена и кретање; отуд јој је и то на руци, што се у новије доба и механика нагло развија.

Метода та јесте *генетична метода*. Она се уводи данас мало по мало у средње школе. Ја ћу да рекнем коју више о њој, држећи, да од штете бити неће, ако од користи не буде. О овој методи писано је већ доста и много по разним педагошким страним часописима; и ја сам се нешто служио њима.

8. Ученик мора у опште разумети и схватити сваку научну истину а особито математичну; а да ученик разуме и схвати, учитељево је, да му помогне и да га изведе на прави пут: учитељ ће дакле да покаже а ученик да види и чује, код куће да понови који пут и онда да — знаде

¹⁾ Хербертова дела св. 11. стр. 105.

Да учитељ узмогне извести ученика на прави пут, мора умети и речма и делом изазивати у ученику нове и нове представе и пре свега тражити, да ученик пази.

Није свеједно ма како и ма којим редом изазивати ученике, да мисле и да пазе: мисли се морају од почетка до краја ређати по природном току, управо онако, како треба, да се развија читав предмет. Свако правило и сваки доказ мора се изводити постепено, све то мора ићи као оно код човека или другог органског створа, кад расте.

Често се догодити може, да смо уверени о нечем, и да нам је доказано, а овамо не знамо, не разумемо и не схваћамо оно, што је доказано. Ово бива највише онда, ако се доказ не изводи поступно и по реду у правој линији, него се надире мало овде мало онде, узима се мало с брда, мало с дола.

Овако доказивање највише је у синтетичким доказима: често не полазимо, доказујући геометријско правило, од ипозезе, него од каквог правила или аксиоме, те уплећемо ипозезу у сам доказ, као нешто споредно, а у ствари треба, да је то почетак свему и тек тако долазимо до тезе. Ко се ноле бавио геометријом, знаће, колико је и колико таквих ствари у њој.

Идеал сваке методе пак, мора бити, да се иде тако, како нигде неће бити никаквог скока, већ да се иде у правој линији и по равници.

Да ово учитељ изведе, мора бити врло вешт; зато су и ретки прави учитељи. Кад се пак узме, да је то и врло тешко, не може се толико ни замерити. Међутим свакоме је слободно, да се што више приближује правом учитељу, и, кад се ко ода једаред учитељевању, изискује се од њега, да за тим иде и тако ради. Не чини ли то, замерити му се мора.

9. До скоро се у физици служило дедуktivном методом; данас се пак све више напушта, а на њено место долази индуктивна. Не уче се данас прво дефиниције или физикални закони са доказима, него се

прво опитом, покушајем, експериментом покаже и каже, како постаје дефиниција, како се долази до физикалног закона или бар, како треба, да се дође до њега. Индукцијом у физици иде се затим, да се ученик изведе на пут, којим идући и сам ће лако све разумети.

Што је индуктивна метода у физици, треба да је генетична у геометрији. Али додати морам, да се ипак не слажу потпуно. Дефиниције и правила морају се изводити тек из тога, како постају геометријске слике; треба дакле прво казати, како се што развија, па тек онда оно, што је постало развијањем: прво радњу, па онда резултат те радње.

По генетичној методи не учи ученик правило, већ учи, како то правило постаје; она каже ученику, како ће самостално или помоћу учитељевом створити дефиницију и правило.

Ако се ради генетичном методом, не треба баш никаквог доказа. Доказ је правилу већ оно, што каже како постаје правило. По овоме тежи се данас у геометрији и у опште у математици, да се ученик научи моћи знати а не знати.

Генетичном методом види се, како постаје, како се рађа правило, зато се по њој и иште, да ученик дефинује троугао и четвороугао и тако даље, тек онда, кад види, како постају те фигуре. Учитељ ће показати, како могу стајати три линије једна наспрам друге и на тај начин доћи до затвореног облика, до троугла, а ученик ће помоћу учитељевом казати онда, шта је троугао; ако не рекне ученик, учитељ мора.

Истина за многа и многа правила у данашњој геометрији не знамо, како су постала, јер нам није ништа остало од оних научњака, који их створеше; но да је баш и остало што, питање је, како су га стари добили. На послетку где стоји, да се мора све узимати и учити, што је преостало од старих?

(НАСТАВИТЕ СЕ).

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(ПО А. В. ГРУВЕ-У)

(НАСТАВАК)

Нерон (68. по Хр.)

После Тиверија постаде цар *Каји*, са шаливим надимком „*Калигула*“ (Чизмица). Калигула звали су га за то, што је он као дете ишао у војнички логор са војничким чизмама. Каји Калигула био је веома глух и свиреп. Заповедио је да се богу Ју-

питеру осече глава и да се на труп мете слика његове главе. Тражио је да га сви поштују као бога громовника и сазидао је храм у коме је његова слика намештена и обожавана. На послетку, учинио је и ту будалаштину, те је свога коња прогласио за консула. Тиме је хтео да исмеје и изгрди консуле, које

је народ бирао. Коњ му је становао у штали од мрамора и јео из златних судова. Али он није могао дуго чинити зла, јер га наскоро убише. После њега дође на престо слаби цар *Клаудије*. Он је оставио да царством управља жена или ослобођени робови, а он је само уживао и ишао у позориште. Њега је отровала његова жена. После њега дође на престо *Нерон*, који претече све са својом свирепишћу и неваљалим делима. Он је владао од 54. до 68. по Хр. У почетку се показивао веома добар. Кад су му једном донели да потпише пресуду једном осуђенику на смрт, он је викнуо: „Камо срећа, да не умем писати.“ После кратког времена он постаде гори него сви цареви пре њега. Хтео је да му име остане славно подизањем грађевина. Али он није знао како ће те грађевине отпочети зидати. С тога заповеди те запалише Рим. Шест дана и седам ноћи трајала је ватра. Кад је ватра најжешће беснила, цар је стајао на прозору свога дворца обучен у прекрасно одело, и певао је песму о спаљењу старе грчке вароши Троје. Али кад је видео, да је народ огорчен и да њега сматра као злочинца, онда он скиде са себе кривицу, и обеди хришћане да су они запалили варош. Хришћански мученици били су му сад тако исто пријатна забава као пре горење вароши. Хришћани су хватани и мучени, прљени су вредим гвожђем и давати дивљим зверовима да их растргну. Да би још више уживао у мукама Хришћана, заповедио је да их омазују смолом и да их живе паде. Он је одредио место за мучење у својим баштама, и ту је долазио у свечаном оделу и у колима, да би га с тога обожававали. У томе несрећном страдању нису изостали ни апостоли *Павле* и *Петар*. Павле је, као римски грађанин, био погубљен, а Петар на крст разапет.

После пожара у Риму, Нерон сазида своју главну варош још красније него што је пре тога била. Његова палата (дворац) назвата је „златна кућа“ због неизмерног злата и драгог камења од кога су се сијале све собе.

Кад је Нерон направио толике будалаштине и несреће, он се после није могао зауставити. Из дана у дан правио је све нове будалаштине. Хтео је да се покаже да је вештак. За то је сам пред публиком свирао и играо у позоришту као глумац. По-

сле тога почео је да пева пред народом, а за тим да пише песме. Била је читава војска оних, који су хтели да му се удворе и улажу, па су му плескали рукама и све му одобравали. Он је због тога мислио, да од њега нема бољег свирача, певача, тркача и хрвача. За то отиде у Грчку, да се тамо са својом вештином и јунаштвом прослави. Кад се из Грчке вратио донео је са собом пуних 1800 круна, које је добио као најбољи певач, свирач, тркач (трчало се на двоколицу) и хрвач. Одевао се веома сјајно. У варош је изашао у Августовим колима украшен венцем маслинових гранчица, које је добио као победилац у олимпијским играма. У руци је носио *Питијну* (пророчица) круну, а осталих 1800 носили су пред њим. Према њему седео је *Диодор*, један вештак, а за њим је ишла небројена гомила певача, која је у песмама славила његове победе. Сенат, племићи и народ ишли су уз овај детињски поход. Ваздух се проламао од плескања и викања, а цела варош била је осветљена, а улице су мирисале од тамњана. Куда год је он прошао, убијате су жртве у част његовог повратка, каддрма је посињата шафраном (један скупоцен зачин), а са прозора висиле су пантљике и вириле ките лепог цвећа.

2.

Нерон је своју жену најпре отерао, па је наредио те су је отровали. После тога убио је своју рођену матер. У то време живео је у његову двору један учен човек, који се звао *Сенека*. Сенека је био Нерону учитељ. Кад је постао цар, он га је задржао код себе као учена и паметна човека, да му даје савете и да га обучава како ће царовати. И доиста у почетку је Нерон слушао свога учитеља. Али то није дуго трајало. Сенека није могао гледати, како се сваки дан доносе „црни спискови,“ и како сваки дан гину људи или од отрова или од мача, или од угушивања и т. д. Он је почео приговарати цару и саветовати га да тако не ради. То саветовање и негодовање на царев опаки рад стало га је живота. Био је већ врло стар. Једнога јутра био је и он записан у „црни списак“. Царски целати понудише му да избере сам на који начин најволи умрети. Сенека отиде у купатило и ту у топлој

води просече себи жилу на руци, одакле му је текла крв, док није умр'о.

Од тада је Нерон бивао све крволочији. Често је говорио, да воле да га људи мрзе, него да га воле. С тога је из дана у дан под мачем његових пелата падало све више честитих и вредних грађана римских.

На послетку народу дојади крваво Нероново царовање. Заповедник римских легиона у Галији (Јулије Виндекс) одметну се од опаког цара и његове владе, а против цара устаде и *Галба* намесник у Шпанији. У почетку Нерон се подсмевао овој побуни, али кад га известеше, да се и Галба доиста придружио побуњеницима, онда се веома препаде. Он поцепна своје хаљине, натуче их себи на главу и непрестано викаше: „Ја сам пропао.“ Страшне мисли пројуреше му кроз главу. Он реши да све намеснике уништи и да све Гале поубија. Сенат је хтео сав отровати, варош запалити, а борце са животињама (робове) натуткати на народ. Тада покуша да још једном изађе на позорницу и да се као певач покаже. Али кад је видео, да је побуна све већа, он побеже. Хтео је да бега у Египат, али кад је око по ноћи пошао, његова стража не хте га пустити. Тада несрећник мољаше да му неко од љубимаца живот одузме, али то не хте нико учинити. Са речима: „дакле ја немем ни једног пријатеља више,“ трчао је да скочи у Тибар, али немаде куражи да то учини. Тада намисли да се затвори у једну кућу и да тамо куражно дочека смрт. Кад је сенат приметио да су и солдати противу Нерона, он се окуражи и осуди га на смрт. Чим је то сазнао, он поче сав дрктати. Затим дочепа два мача и хтеде се њима пробости, али немаде куражи да се сам убије. Кад се чуо топот коњаника, који су долазили да га ухвате, он се прободде мачем, у чему му је помогао његов пратилац. Још је Нерон био у животу, кад у његову собу уђе вођа коњаника и нађе га свега у крви. Крвавим погледом мотрио је тирана. Последње његове речи биле су: „О! каквог вештака губи свет у мени.“

Тит (80. по Хр.)

1.

После несрећних и опаких царева, као што су Тиверије и Нерон, у Риму је било и добрих ца-

рева. После добрих долазили су зли, па опет добри, и тако се то мењало. Међу добре рачуна се и римски цар *Тит*. Кад се узме само то, какав је био Нерон, онда је Тит прави анђео.

Јевреји су се често бунили против Римљана, и пошто су пролили много крви, Римљани су их опет покорили. Још кад је Нерон владао, побуне се Јевреји. Против њих пошљу војсковођу *Веспазијана*. Он опседне варош Јерусалим, надајући се да ће се Јевреји, који су у свађи били међу собом искрвити. Наскоро цар позове Веспазијана натраг. Он је морао слушати цареву заповест и похитати у Рим, а опсаду Јерусалима и покорење Јудеја остави своме сину *Титу*. Кад Тит прими управу над војском, он притеже још више град и да би Јевреје заплашио, поче са грдно великом справом убацити у град камење и греде. Он освајаше један по један део вароши, али су се Јевреји тако храбро борили, да је се свака стопа отете земље морала залити крвљу. У самој вароши владала је најужаснија глад. По авлијама виђале су се гомиле матера и деце, које су помрле од глади. Једна жена, у беснилу од глади, убила је своје дете на сиси, и војницима који су продирали у варош нудила је месо свога детета. Вест о овом несрећном догађају дође до ушију честитом војсковођи Титу. Он од муке диже руке над главом и позва богове за сведоке, да он овој несрећи није крив. Но ипак јако га узбуњиваше упорство Јевреја, који су се непрестано борили у градићу Сиону и у храму. На послетку отели су Римљани и предграђа тога градића и авлију храма, али се Јевреји не хтеше предати. Тада један римски војник баца ватру и прекрасно здање обузе пламен. И сам градић није се могао одржати, већ се испунило оно, што му је Христос предсказао. Прекрасна варош оде сва у развалине, већина становника била је побијена, многи као робље продати, или у туђе земље одведени. Сад је се ужасно испунила на несрећном народу клетва, коју је сам при распећу Христовом на себе нанео. Тада је народ викао: „Нека његова крв падне на нас и на децу нашу.“ Тит је био милостив према Јеврејима, али им то ништа није помогло. Они су се растурили свуда по свету. Свуда су их гонили и мучили, као народ проклет и неваљао, кога је и сам Бог заборавио.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тек у садање доба почињу сматрати Јевреје као људе, па ипак и сада их у многим земљама мрзе и гоне. Јевреји су били она каменита земља, на којој није могла напредовати блага наука Христова.

2.

Титов отац *Веспасијан* постао је цар у Риму. После његове смрти владао је његов честити син Тит, кога је благодарни народ у римској царевини прозвао: „љубављу и утехом човечијег рода.“ Он је владао мало, али му је влада била добра и за народ корисна. Он је одмах укинуо тајне тужиоце — шпијуне. Он се зарекао да никог на смрт не осуди, и те се захетве верно држао. Највеће му је задовољство било да некоме учини какво добро, и сматрао је као правило, да ником не допусти да се на цара потужи. Свакоме је радо праштао, ко је против њега викао или га ма чиме вређао. Никад није хтео примити тужбу против оних, који су што рђаво о њему говорили. Он је говорио: „ако ви говорите намерно зло против мене, казниће вас ваша савест; али ако сам ја зао, па говорите зло о мени, онда би била неправда казнити оне који истину говоре.“

Једном два млада римска племића спремаху противу њега заверу. Они су хтели да у извесно време западе градић капитол, да убију цара и да се докопају царске власти. Али њихова се намера ухвати

и римски сенат осуди их на смрт. Требало је да Тит потврди ову пресуду; али он то није хтео, већ је хтео да својим непријатељима зло добрим врати. Он заповеди да се оба племића пред њега доведу, и представи им да ће он с престола сићи вољом богова, а не на сраман начин. По том их опомену, да са својим стањем буду задовољни, и рече им, да ће им учинити по вољи све што од њега зашту и што им могне учинити. После тога разговарао се с њима врло пријатељски. Другога дана била је наређена једна светковина за борење. Тит дође у амфитеатар, седе на своје обично место, а поред себе мету оба она племића. Био је обичај да оружје оних бораца у позоришту даду цару, али он је толико веровао оној двојници племића, да је њима оружје у руке дао.

И према своме брату *Домицијану* Тит је био веома добар. Домицијан је био човек који је желео власти (властољубив) и човек крвожедан, па је престано Титу копао јаму. Тит је то знао; али он није због тога хтео да се освети своме брату и да га казни. На против он га је још чувао, оставио га је у великом звању и огласио га за свога наследника. Често је он на само са сузама молио свога брата овако: „Брате! воли и ти мене као што волим ја тебе.“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЗАВЕШТАЊА НА ПРОСВЕТНЕ ЦЕЉИ

I

ПОК. ЈЕФРЕМА ГАВРИЛОВИЋА,

Б. ЧЛАНА ДРЖАВНОГ САВЕТА

„При чистој савести и здравом разуму, располажем са мојим имањем, после моје смрти:

Сву покретност и виноград у Београду остављам мојој жени Милеви да је њена сопственост, од друге непокретности која се налази у Београду и у Ваљеву, да ужива докле год живи, само да не може отуђити ни продати.

После смрти моје жене сво моје имање, како у Београду, Ваљеву и Шушеоци, остављам на просвету, да се један фонд установи, који ће бити у ваљевској општини и само ће управа општинска смети фондом

управљати, с тим да не може ни просвета ни општина од тога имања продати ни трошити; него вјечно моје име да носи. Ко другојачије учини, нека код Бога и народа одговара.

18. Марта 1876. год.
у Београду.

Јефрем Гавриловић
пензионирани саветник.”

„Потписане комшије позвао је г. Гавриловић данас у 7 сати у вече. — Сви смо у једно исто време били заједно код њега, и он у присуству нашем изјави да је он овај тестаменет сам писао, да остаје и сад при њему и да је то његова потоња воља, с тим додатком да као стараоци управљају масом и то

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у договору са општином: Лаза Лазаревић, трговац из Ваљева, Љуба Молеровић, из Врачевића сељак и г. Урош Кнежевић, адвокат оvd.

Поред овога додаје још и то, да стараоци законским путем потраже пензију, која му је одузета 1868. г. безправно, па и то изнудно, и ова да се унесе у фонд просветни где и остало имаће.

Овај тестаменат чуваће г. Урош Кнежевић.

19. Децембра 1878. г.

Београд.

Јефрем Гавриловић.

Сведоци:

Стеван С. Јелжић, бакалин.

Никола Живковић, ћурчија.

Јеремија Миливојевић, бакалин.

Тома Стојковић, бакалин.

Стеван С. Поркић, писар додатка.

У. Кнежевић. Сви из Београда.

II

ПОК. ДИМИТРИЈА НИКОЛИЋА — БЕЉЕ, —

Б. ТРГОВЦА У БЕОГРАДУ

„Којим при чистој свести наређујем како да се распореди моја имаовина после моје смрти која се тада затече.

Моја жена Ленка, као верни друг и најбољи пријатељ мој, биће ми једини наследник, а да изда следеће легате.

Кућу моју с плацем на Зеленом Венцу постојећу на просветне цели. ¹⁾ Заветина ова носиће име „Заветина Димитрија С. Николића — Беље.“ — Истом заветивом руковаће за свог живота моја жена Ленка, а после њене смрти да се иста преда држави на руковање.

¹⁾ Ова кућа процењена је на 76 хиљада динара.

Ур.

Мојим сестрама Мари и Персп свакој по две стотине дуката цесарских, поред оног што им припада по ранијем поравнању.

Мојој сестри Стани, жени Драгољуба С. Поповића, и његовој сала деци у животу по педесет дуката. Стани одмах да се исплати, а деци кад које буде пунољетно, но женској и пре тога, у случају удадбе њихове.

Моме брату од тетке Вучку Живковићу, дуванцији, педесет дуката цесарских.

Моме шураку Кости Мијовићу и Љубици кћери Ђоше Миловановића, саветника, по педесет дуката.

Општини оvd. за сиротињски фонд педесет дуката.

Моја жена да сагради гробницу у коју ће се сместити моје тело, а после њене смрти и њено, и да подигне споменик.

Моја жена биће неограничени руковаоц и уживаоц целог мог имања; за то да се не чини попис, нити да се власт или ко други у исто меша.

У Београду,

29. Марта 1883. г.

(М. П.)

Завештаоц

Д. С. Николић-Беља“, с. р.

„Тестамент овај по казивању Дим. С. Николића ја сам написао

Др. Ж. Петровић“, с. р.

„Потписани сведочимо да је овај тестаменат прочитан од г. П. Милушића пред нама као позватим сведоцима и да га је завештатељ потпуно за свој признао и пред нама свима својеручно потписао.

Сведоци:

Петар Р. Милушић, с. р.

Велько Савић, с. р.

Мијаило Стефановић, с. р.

Јефта Т. Павловић, с. р.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Основне школе у Чешкој

Из извештаја који је поднесен чешком замаљском сабору о стању народних школа у Чешкој за 1883. г., видимо ове податке:

Године 1883. било је у Чешкој 4209 школских општина и 61 заселак, дакле 16 школских оп-

штина и 6 заселака више но у прошлој години. Од овога броја долази 2348 школских општина и 10 заселака на чешке, а 1858 школских општина и 51 заселак на немачке школске округе.

По учитељској плати ређају се школске општине овако: у првој класи (700 фор.) има их 83, у другој (600 фор.) 185, у трећој (500 фор.) 1327 и у четвртој (400 фор.) 2611; и тако, према закону,

има још на расположењу 17 места прве класе, 62 друге и 73 треће класе.

Основних (народних) школа има сада 4561, дакле 27 више по лане. Од тога броја има чешких 2509, а немачких 2015 и има још 37 школа по варошима.

У свима грађанским школама има 536 разреда (19 више по лане).

У свима основним школама има свега 10 820 разреда (414 више по прошле године). Школа с једним учитељем има 1853 (а лане је било 1659), с два учитеља 1455 (лане 1447), с три учитеља 632 (а лане 597), с четири учитеља 292 (лане 237), с пет и више учитеља 473 (а лане 440). Као што се види, све се више умножавају школе с више учитеља.

Чешки се предаје свега у 2518 школа (а лане у 2501), које броје 6503 разреда (лане само 6193). Од овог броја долази на грађанске школе 66 (с 269 разреда), а на основне школе 2452 (са 6234 разреда). У немачким школским окрузима нема ни једне чешке грађанске школе, а има 5 основних школа с 19 разреда.

Немачки се предаје у 2043 основне школе са 4853 разреда (а лане је било 2033 школе с 4730 разреда). У овом је броју 60 грађанских школа са 267 разреда и 1983 опште основне школе са 4586 разреда. Од оних 60 немачких грађанских школа налазе се само три у чешким школским окрузима и имају 9 разреда и осим тога има у варошима (Прагу и Рајхенбергу) две са 14 учитеља. Од основних школа немачких има их по чешким школским окрузима 22 са 97 разреда и по варошима 9 са 106 учитеља.

На овом месту спомиње се у извештају да је између земаљског школског савета и између одбора земаљског сабора вођена преписка о увођењу још једног земаљског (чешког или немачког) језика. Школски је савет хтео да заведе учење још једног језика који се у земљи говори у оним школама које се налазе на граници помешаних народности, па макар у њима и не било више од једног учитеља, т. ј. у чешким основним школама да се учи немачки, а у немачким основним школама да се учи чешки језик, и то необавезно. Но одбор земаљског сабора није пристао на то, јер по закону који сада постоји (а тај је закон од 6. Јануара 1866. г.) други се језик има учити само онде где има школа бар с четири наставника. Према томе није се хтело одступити од досадашње праксе, по којој се други земаљски језик има учити у оним основним школама које броје више од четири разреда и то почевши од трећег разреда, почем се само такве школе сматрају као боље уре-

ђене, у којима се сме дозволити учење још једног земаљског језика.

Приватних школа има у чешкој 283 са 579 разреда (а прошле године било их је 272 са 561 разред). Од тог броја долази 198 на немачке, 79 на чешке и 6 на утраквистичке школске округе. Број ђака у приватним основним школама износи 24 470, и то : 9160 мушке и 15 310 женске деце. Немачке деце има 14 81., а чешке 9658.

Деце за школу дорасле има у Чешкој 935 322 (за 16 115 више по лане).

Систематисаних учитељских места има 11 509, (438 више по прошле школске године).

II

Писменост рекрута у Белгији

Статистичким подацима доказано је, да у Белгији 20—30 процената рекрута не знају ни писати ни читати. Да би се прибавило уверења, колико користи има народ од тешких жртава, које подноси око издржавања школа, белгијски министар војни дао је испитати све рекруте од нарочито за ту цел састављених комисија. Испит се састоји из неколико питања, која су дата сваком рекруту на особеној листи, и он је имао да напише на истој своје одговоре. Резултат испита био је веома неповољан.

Од 8917 рекрута походило је основну школу њих 7861. Писати није знало 2437 рекрута, дакле скоро 30 процената. Неки су знали написати само поједина слова ; 800 није знало како ваља држати перо у руци; 500 рекрута није школе ни видело.

А како су одговорили на задата питања они рекрути, који су знали писати? На питање: Како је ваше име и презиме? није знало одговорити њих 40, од којих је 11 походило основну школу кроз четири године! На питање: У којој сте општини рођени? 257 није знало одговорити, а 688 дало је неразумљив одговор. Презиме материно није знало њих 1406. Колико чини свега: 482 + 102 + 13? није знало 1476 рекрута. Колико има метара у једном километру то није знало 3120 рекрута. 3584 рекрута није знало одговорити на питање: у којој је држави варош Лондон. Да ли је Мојсеј живео пре или после Христа, није знало казати 4047 рекрута. Половина свих рекрута није знала шта је месна власт, и 5513 нису знали ко даје земљи законе.

Ово је резултат нехата према школи од стране самих родитеља, и противу таквих родитеља умесно је употребити сву строгост закона.

Колико има писмених рекрута у Србији, то ћемо изнети другом приликом.